

KAROLINA LUKAČ

USPOMENE NA DJETINJSTVO

MBP

KAROLINA LUKAČ

USPOMENE
NA
DJETINJSTVO

Slavonski Brod, studeni 2023.

Muzej Brodskog Posavlja

Uspomene na djetinjstvo

Nakladnik: Muzej Brodskog Posavlja

Za nakladnika: Hrvoje Špicer

Autorica izložbe i kataloga: Karolina Lukač

Stručni suradnici: Lidija Miklik Lozuk, Muzej Brodskog Posavlja

dr. sc. Vedrana Premuž Đipalo, Etnografski muzej Split

Fotografije predmeta: Karolina Lukač, Damir Fajdetić

Korektura: Dunja Vanić

Priprema izložaka: Željko Čavčić, Damir Fajdetić

Postav izložbe: Karolina Lukač, Ante Arelić, Željko Čavčić, Josip Ferić, Željko Matuško

Grafička priprema i tisak: Autor - Studio za grafički dizajn, Slavonski Brod

Naklada: 300

ISBN 978-953-7116-59-0

Katalog i izložbu financirali su:

Brodsko-posavska županija i Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske

Tekstualne i slikovne priloge moguće je preuzeti isključivo uz dopuštenje nakladnika i navođenje izvora.

SADRŽAJ

1. Uvod	5
2. Djeca u godišnjim običajima	6
3. Rekviziti za sport i igru	13
4. Igre već zaboravljene	16
5. Namještaj i oprema za djecu	22
6. Sakupljamo zajedno	28
7. Igračke s arheoloških nalazišta	30
8. Igračke kućne izrade i proizvodi lokalnih obrta	32
9. Tvorničke igračke	45
10. Tradicija u suvremenosti Lutke by Mila	61
11. Društvene igre	64
12. Dječja društva i organizacije	68
13. Časopisi, slikovnice i knjige	73
14. Televizija	80
15. 100 godina djetinjstva zabilježenog kamerom	82
16. Prekinuto djetinjstvo	93
17. I na kraju	96
18. Literatura i izvori	98
19. Popis fotografija	101

1. Julije Hoffmann s djecom

UVOD

Darovanje predmeta jedan je od najvažnijih načina na koji muzeji obogaćuju svoje zbirke, a Muzej Brodskog Posavlja tu nije izuzetak. Iako se ideja o osnivanju brodskog muzeja javila još u 19. stoljeću, osnovan je tek 1934. godine zahvaljujući bogatoj donaciji svestranog sakupljača i zaljubljenika u starine Julija Hoffmanna. U lipnju iste godine upućen je poziv na istraživanje i sakupljanje starina za muzej kojim se „...umoljavaju gospoda učitelji, svećenici i općinski činovnici koji se nalaze u direktnoj vezi s narodom, da nastoje da svoje starine, koje se nalaze ili se tek pronadu na njihovom području pređu u vlasništvo muzeja grada Broda, gdje će biti pohranjene, a moći će ih svatko da razgleda.“¹

Osim što je zaslužan za osnivanje Muzeja, pričljivog i duhovitog Julija Hoffmanna, od milja zvanog *onkl Julijus*, s ovom izložbom povezuju upravo djeca, koju je jako volio i za koju je uvijek imao pune džepove bombona, *oblizala - liža* i medenjaka. Slatkiše je čuvao i u svojoj kući u vinogradu, na kojoj su vrata bila oslikana likovima Mikija Mause i Paje Patka, zbog čega su ga prijatelji doživljavali kao velikog dječaka.²

Muzej danas, gotovo 90 godina nakon osnutka, ima devet odjela i 54 zbirke. Materijalna svjedočanstva tradicijske kulture Brodskog Posavlja, koja se čuvaju u Etnografskom odjelu, razvrstana su prema temama u osam zbirki. Predmeti vezani uz djecu i djetinjstvo čuvaju u Zbirci narodnih nošnji, Zbirci pokućstva i kućnog inventara, Zbirci običaja vjerovanja i narodne medicine, a najvećim dijelom u Zbirci igračaka, koja prikuplja i čuva tradicijske igračke kupovane na sajmovima, one koje su izrađivali odrasli za djecu ili djeca sama od materijala dostupnih iz prirode i okoliša, kao i one tvorničke proizvodnje.

Ciljano prikupljanje predmeta dječjeg svijeta i tradicijskih igračaka te istraživanje dječjih igara i običaja započelo je 1973. godine. Zbirka igračaka, ustrojena je 2010., a 2011. dobila je svojstvo kulturnog dobra Republike Hrvatske.³ Otada je Zbirka u stalnom razvoju, a danas nastojimo prikupiti i recentne igračke, od pedesetih do devedesetih godina 20. stoljeća, zbog čega je 2021. godine i pokrenuta akcija *Tražite se igračke!!!* koju su podržali slavonskobrodski mediji. Iako igračke smatramo samo predmetima za igru, one predstavljaju „...važan segment materijalne kulture i medij kroz koji se reflektiraju poruke društva i kulture u kojima one nastaju i koriste se.“⁴ Vremena za igru na selu je u prošlosti bilo malo jer su djeca morala sudjelovati u kućanskim i gospodarskim poslovima kao što je čuvanje stoke, no to bi vrijeme znala iskoristiti i za igru. Kada su se igrala, činila su to sama ili s djecom iz susjedstva, a nikad s roditeljima. S obzirom na to da su kupljene igračke bile skupe i mnogima nedostupne, dobiti kupljenu igračku bilo je posebna nagrada i ona se čuvala kao velika vrijednost. Ipak, samostalnu izradu igračaka poticala je okolina, a od druge polovice 19. stoljeća dječji časopisi i knjige te je dugo vremena ostala zanimacija brojne djece.

- 1 Bunčić, Ivanka; Cafuta, Ivanka (2014). 80 godina Muzeja Brodskog Posavlja 1934.-2014., katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 1
- 2 Toldi, Zvonimir (2002). Onkl Julijus. 101 brodska priča, knjiga prva. Muzej Brodskog Posavlja i Posavska Hrvatska, Slavonski Brod, 144
- 3 Rješenje o utvrđivanju kulturnog dobra, Ur. broj 532-04-01-01/3-12-2 od 20. veljače 2011.
- 4 Jakovljević Šević, Tijana (2012). Igračke: od objekta igre do društvenog i kulturnog medija. Zbirka igračaka Željka Komenčića, katalog izložbe. Novi Sad : Muzej grada Novog Sada, 9

DJECA U GODIŠNJIM OBIČAJIMA

Duhovna, nematerijalna kultura Brodskog Posavlja iznimno je bogata elementima *dječjeg svijeta*. Djeca su aktivni sudionici godišnjih običaja kao što su: *lucijaši, položajnik, betlemaši, kraljevi, male poklade, kećenje bunara, kraljice, svatovski običaji* i drugi.⁵

Blagdani sv. Barbare i sv. Nikole, prvih svetaca u adventu, u narodu su smatrani početkom božićnih običaja. Na blagdan svete Barbare, 4. prosinca, sije se žito, u nekim selima odvija se običaj *položajnika, položaja*, koji je u većini sela uobičajen na Badnjak. *Položajnik* je muško dijete koje bi rano ujutro došlo u kuću, sjelo iza vrata i pozdravljalo ukućane recitirajući: *Kucilo se, macilo se, teljilo se, prasilo se, rodilo se, leglo se, ždribilo se*, a domaćica bi ga po glavi posipala zrnjem kukuruza i darivala *kalotinama* (suhe šljive, jabuke, kruške), jajima, orasima ili novcem. Smisao ovog običaja je da se analognom magijom izazove rodnost i blagostanje doma u koji je čestitar došao.⁶

Djed Božićnjak ili Djed Mraz, kombinacija je protestantskog Djeda Božića i kulta sv. Nikole. Spajanje ta dva lika započelo je u nizozemskoj koloniji New Amsterdam (danas New York) kamo su doseljenici donijeli legendu o dobročinitelju *Sinterklaasu* koji zbog pogrešnog izgovora postaje *Santa Claus*.

Današnji prepoznatljiv izgled Djeda Božićnjaka djelo je Thomasa Nasta koji ga je nacrtao prema pjesmi za djecu Clementa Clarka Moorea iz 1823. godine u kojoj se spominju sobovi koji vuku saonice.

<https://www.coca-colacompany.com/au/news/definitive-history-of-santa-claus> (pristupljeno 14.10.2022.)

Darivanje djece u prošlosti je bilo vezano uz različite likove. Djeci je najdraži bio blagdan svetog Nikole, zaštitnika mornara, putnika i djece, 6. prosinca, jer se po uzoru na svetog Nikolu biskupa toga dana darivaju djeca. Prema jednoj verziji legende, sveti Nikola je skupio miraz za tri sestre koje su živjele u blizini njegove kuće i tri je noći potajno ubacivao vrećicu sa zlatnicima kroz njihov prozor. Kad je ubacivao dar za najmlađu sestru, njihov ga je otac prepoznao i svima razglasio o njegovu dobročinstvu. Uz širenje legende o svetom Nikoli proširio se običaj da se dobroj djeci potajno ostavlja dar. Običaj je bio da djeca očiste svoje cipele ili čizmice koje su se stavljale u prozor da bi Nikola tijekom noći u njima ostavio darove.⁷ Obično su to bile suhe smokve, šljive i jabuke, bomboni te šiba za opomenu.⁸ Nikolu redovito prati Krampus - simbol zlog duha ili vraga, koji opasan lancima plaši djecu, a onoj koja su kroz godinu bila neposlušna, ostavlja šibu. „Uz svetog Nikolu ide jedan ili dva anđela koji nose korpe s darovima koje su roditelji unaprijed spremili... iza njih ide bezuvjetno krampus, sav crn, s rogovima od papira ili drveta i dugim crvenim jezikom i još duljim crnim repom, opasan lancima, a na leđima koš pun šiba; strah i trepet za djecu...“⁹ Postojala je i *opasnost* da će Krampus one posebno neposlušne staviti u svoj koš i odnijeti, pa su ga se djeca jako bojala.

Dok su sveti Nikola i sveta Lucija donosili skromnije darove, darovatelj u crvenom plaštu s kapuljačom, crvenom kapom i dugom bradom Djed Mraz ili Djed Božićnjak, pojavljuje se relativno kasno u tradiciji ovih krajeva i veže se uz pojam modernizacije, komercijalizacije i građanskog društva.

5 Toldi, Zvonimir (2007). Mi smo djeca vesela!, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 5

6 Lukač, Karolina (2012). Bijelo i zeleno, magijski elementi običaja, vjerovanja i narodne medicine, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 8.; Toldi 2007 : 36

7 Lovinčić, Marko ur. (2007). Stari Slatinik najdraži dio domovine. Nova Gradiška : Posavska Hrvatska i Arca d.o.o., 96

8 Marković, Josip (1986). Običajnik župe Sikirevci. Sikirevci : Rimokatolički župni ured Sikirevci, 11

9 Ibid

2. Krampus i sv. Nikola

3. Darovi od sv. Nikole, časopis *Svijet*

4. Djed Mraz

5. Crtež Thomasa Nasta Merry Old Santa Claus

U našim se krajevima Djed Mraz pojavljuje nakon Drugog svjetskog rata, iako je i ranijih godina sličan lik božićnog darovatelja bio prisutan u urbanim sredinama, ali pod nazivom Djed Božić. Nakon Domovinskog rata Djed Božić ili Djed Mraz postaje Djed Božićnjak, a darivanje djece vraća se na Badnjak.¹⁰

Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do novog političkog poretka socijalističke Jugoslavije i interpretacije blagdana, a time i promjene u likovima darovatelja djece. Umjesto na Badnjak, 24. prosinca, uvedeno je darivanje djece povodom Dana dječje radosti, 31. prosinca. Osim od roditelja, djeca su darove dobivala i od njihovih radnih organizacija, u školama, vrtićima...

Vrećice su obično sadržavale slatkiše, slikovnice i/ili kakvu didaktičku igračku. U povodu Dana dječje radosti organizirane su i višednevne svečanosti na kojima su se izvodile predstave za djecu i prikazivali animirani filmovi.

¹⁰ Rihtman Auguštin, Dunja (1995). Santa Claus in Transition. Narodna umjetnost, broj 32/1, Zagreb, 111

Veliki utjecaj na širenje popularnosti darivatelja djece *Djeda Mraza*, imao je lik poznat u Sovjetskom Savezu u vrijeme staljinizma, koji djeci donosi darove na Novu godinu. Radi se o liku inspiriranom slavenskom mitologijom, a povezuje se sa zimom i hladnoćom. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća to se mitološko biće počinje pojavljivati u poeziji i dobiva ime Djed Mraz ili Ded Moroz, poprima neke značajke ruske i zapadne tradicije, da bi potom zaživio u božićnim slavljinama kao lokalni lik, odnosno darivatelj djece. Nakon 1917. od lokalnog božićnog simbola postao simbol novogodišnjeg blagdana. Prikazuje se kao personifikacija zime u plavoj, bijeloj, crvenoj ili srebrnoj halji, često u pratnji svoje unuke Snjeguročke.

6. Djed Mraz/ Ded Moroz

Židov, Nena (2019.) „Otrokom danas vzeti dedka mraza bi bil politični polom. Prvo desetletje dedka Mraza v Sloveniji“ *Etnolog*, broj 29, Ljubljana, 136, 137

Razdoblju predbožićnih običaja pripadaju i oni za blagdan svete Lucije, 13. prosinca. Ime Lucija dolazi od latinske riječi *lux, lucis* što znači svjetlo, stoga sveta Lucija simbolizira svjetlo u zimskoj tami i navješćuje Božić kao rođenje Svjetla. Nakon njezina blagdana, dani postaju sve duži, o čemu govori i izreka *Sveta Lucija, mrak ubija*. Štuje se kao zaštitnica očiju, slijepih i nevino osuđenih, ratara, pisara, vratara, kovača i tkalaca, te općenito rada vezanoga uz tkanje i vez.

Nekoć su na svetu Luciju bili prisutni ophodi skupine dječaka *lucijaša* s upaljenim svijećama u dugovratim tikvama. Kad bi se spustio mrak, obilazili bi selo od kuće do kuće, kucali po prozorima, plašili manju djecu i recitali lucijašku pjesmu:

*Luca je žedna, Luca je gladna,
Gledajte je što je jadna!
Njena usta na'ranite,
Njeno grlo napojite,
A i nama udilite!
U kuće vam sreća bila,
To vam деца poželila!
Domaćice tebi fala,
Što nam tvoja ruka dala!*

8. Tikva Luca

U selima Brodskog Posavlja održavao se i običaj *baba Luca*. Netko iz susjedstva prerušio bi se u zgurenu babu s kosom od lana, koja bi sa štapom i lopaticom punom žari dolazila u kuće tražiti od djevojaka da joj pokažu ručne radove. Ako nisu bile vrijedne i nisu imale što pokazati, baba Luca je prijetila da će im sažgati prste.¹¹

¹¹ Toldi Zvonimir (1994). Sveta Lucija – neradni dan?. Nek se spominja i pamti, knjiga druga. Slavonski Brod : Folklorni ansambli Broda, 33-35

7. Razglednica Lucijaši iz Trnjanskih Kuta

Brlić o navedenim svecima piše: „Sveti Nikola, sveta Lucija i sveti Toma, to su bila dječja strašila tj. opravljali bi se u Nikole, Lucije i Tome, pak bi povedavši sa sobom kog u vruga opravljenog išli djecu, služeće i šegrte plašiti; koji su se dobro vladali i dobro slušali, ti bi dobili šarenu jabuku, zlaćenih oraha i šljiva, a koji nisu slušali i opaki bili te bi vrug lancem vezao ili kandjijom šibao.“¹²

Na Badnjak uvečer bio je običaj da skupina djece zvana *betlemaši*, maskirani u Adama, Evu, Boga, anđela i vruga, obilazi kuće noseći *betlem* - sanduk s prizorom Isusovog rođenja izrađen od sandučića ili kartonske kutije s figurama od tijesta, gipsa, drveta. U kućama bi glumili scenu istjerivanja Adama i Eve iz raja i pjevali božićne pjesme. Vrag s vilama i lancima, zvonjavom je plašio ukućane. Darivani su novcem i jabukama.¹³ „Na badnjak idu siromašna školska dječica s Betlemom (Vertepom) po gospodarskim kućam pjevajuć pastirske božićne pjesmice i dar im se daje...

12 Brlić, Ignjat Alojzije (1885). Uspomene na stari Brod, knjiga III. Brod na Savi : Brzotiskom H. Schulmana, 46, 47

13 Lukač 2012 : 15

9. Djeca ispred božićne jelke

Uoči tri kralja postilo se je kao i na badnjak; dječica školska običaju sa zviezdrom u tri kralja opravljena po gospodarskim kućama pjevajuć ići gdje no im se što šta udieli.¹⁴

Sveta tri kralja (Bogojavljanje) 6. siječnja, poznata su po ophodima dječaka koji su predstavljali likove iz liturgijske ikonografije, kraljeve Melkiora, Baltazara i Iruda (Heroda), a uz njih su išla dvojica dječaka koja su glumila pastira i šaljivog Kontapera. Nosili su drvene sablje, visoke papirnate kape, a ponekad i malu betlehemsku štalicu s upaljenom svijećom ili bi imali na dugom štapu zvijezdu (*zvijezdu*) napravljenu od sita i papira s upaljenom svijećom unutar sita, kao simbol svjetla i božanske naklonosti u tami noćnog neba.¹⁵

Uz navedene običaje zimskog razdoblja značajna su još tri datuma, ne samo zbog važnosti u kršćanskom kalendaru, već zbog elemenata izazovne magije koja je u njih utkana. Nevina dječica, blagdan poznat i pod nazivom *Mladinci*, 28. prosinca. Dok su djeca još bila u krevetu, domaćin ili netko iz susjedstva, šibom bi ih lagano lupio po leđima ili nogama govoreći: *Mladi se, mladi se!* Običajem se obilježava pokolj nevine dječice koji je počinio kralj Herod u nastojanju da ubije tek rođenog Isusa. Primanje udaraca šibom označava žrtvu i ima očisnu vrijednost.¹⁶

10. *Tri kralja*, naslovnica časopisa *Svijet*

Dječje poklade, poznatije pod nazivom *žadušnjaci*, običaj je koji od 2012. godine ima svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske. U većini sela održavaju se nedjeljom, prvog dana poklada, a u Donjoj Bebrini četvrtkom prije pokladne nedjelje, lokalno poznatom pod nazivom *žadušljivi četvrtak ili žadušnjaci*, kada se u prošlosti, u znak sjećanja na pokojne članove obitelji, prijatelje ili poznanike, blagovalo sušeno meso. Na *žadušnjake* djeca prolaze selom sa štapićima na koje se natiču komadići slanine, kobasice i poseban kolač, poznat pod nazivom *kolač oko rupe* ili *kolombar*, jer je u sredini probijen tako da se može nataknuti na štapić, a peče se za *male poklade*. „Vrlo je ukusan, s puno kajmaka se tijesto napravi, pa je vrlo prhko i umače se u kipuću vodu tako da se nalijepi na njega šećer.”¹⁷ Običaj dječjeg pokladnog ophoda dobio je naziv *mastibrk* prema štapiću s jestivim darovima koji djeca nose dok obilaze kuće, cijelo vrijeme pjevajući pjesmu na melodiju pokladarca „Mastibrk kolombrk natakni mi salandrak” i „Ajde bako na tavan polako, pa odreži od dva prsta tanko”, a domaćini ih daruju kobasicom, slaninom, kolačem oko rupe, a u novije vrijeme slatkišima i novcem.¹⁸

Skup uskrasnih tradicija započinjao je uoči Cvjetne nedjelje ili Cvjetnice. Djevojčice su obilazile selo i kitile ograde bunara proljetnim cvijećem. Nakon što bi otpjevale nekoliko obrednih pjesama i nakitile bunar, domaćice bi ih darivale jajima, slatkišima ili novcem. U slučaju da nakon kićenja nitko nije izašao iz kuće, djevojčice bi pokupile bilje i uputile se u drugo dvorište.

14 Brlić 1885 : 47

15 Toldi 2007 : 36, 37.; Badurina, Anđelko ur., (1979). Leksikon liturgike, ikonografije i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber - Kršćanska sadašnjost - Institut za povijest umjetnosti, 583

16 Lukač 2012: 15

17 Terensko istraživanje, Slavonski Brod, 2017.

18 Lukač, Karolina (2019). Običaji brodskog Posavlja – poklade u Donjoj Bebrini. Revija Đakovačkih vezova 2019., Đakovo, 73

U starijoj verziji običaja u ophod su poslijepodne išle djevojke spremne za udaju. Vjerovanje u moć vode i zelenila dolazi do izražaja u običaju umivanja u cvjetovima visibaba, ljubičica, tratinčica i ostalog proljetnog bilja na Cvjetnicu ujutro, kako bi onaj koji se umiva bio *lijep kao cvijet*.

Do sredine pedesetih godina 20. stoljeća održavao se na Veliki petak običaj zvan *šibarina*. Naziv dolazi od šibanja (spomen na bičevanje Isusa). Šibama izrađenim od različitih mladica ili grana drveta, primjerice lijeske ili vrbe, udaralo se u crkvi po klupama i podu. Obično su šibe bile duge otprilike metar, ukrašene izrezivanjem kore nožićem. Od jakog udaranja bi se izlomile u male komade koji su se nosili kući i zakapali u vrt, zaticali u pčelinjake ili spremali u kući. Namjena im je slična kao i bilju blagoslovljenom na Cvjetnicu - potaknuti i osigurati dobar urod te očuvati kuću od udara groma. Neki običaji imaju podrijetlo u liturgiji ranog srednjeg vijeka, kad su na Veliku srijedu, Veliki četvrtak i Veliki petak nakon mise svećenici i vjernici stvarali buku koja je simbolizirala strah i potres nastao nakon Isusove smrti. U Njemačkoj se buka stvarala štapovima, kamenjem i različitim instrumentima.¹⁹

Na blagdan Spasovo (Uzašašće), 40 dana iza Uskrsa, održavali²⁰ su se ophodi poznati pod nazivom *Križi* ili *Križarice*. Dan prije ophoda, nakon zalaska sunca, ophodnici su išli od kuće do kuće s ciljem osiguravanja lijepog vremena. Obilazili su oko bunara, a zatim bi se s komadom stakla u ruci naginjali nad njega i tri puta izgovarali stihove: „Čisto staklo staklilo, vedro nebo vedrilo! Ja popi čabar vode, svu kišu da pokupi!“ (Glogovica).²¹ Staklo se zatim bacalo u bunar i ako bi potonulo, vjerovalo se da će sljedećeg dana padati kiša. Običaj Križi ime je dobio po obveznom križu koji su nosili ophodnici, a koji je ponekad bio ukrašen rezbarijama, a s prednje strane vjenčićem od karanfila *spasovnjaka* i kukurijekom. Riječ je o ritualnom obilaženju sela u kojemu su sudjelovale

11. Dječje poklade, Brod na Savi

12. Dječje poklade, Donja Bebrina

13. Dječje poklade, Donja Bebrina

19 Nimac, Dragan (2010). Povijesno-etnografski presjek običaja barabana. Nova prisutnost časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 8/2, Zagreb, 199-201

20 Običaj se još u drugoj polovini 20. stoljeća održavao u selima Kupina, Divoševci i Glogovica. Terensko istraživanje, Kupina, Divoševci, Glogovica, 1976.

21 Toldi 2007 : 38

14. Križari, Klakar

djevojčice u pratnji jednog ili više dječaka - prosjaka, koji su skupljali darove što su ih križarice dobivale u svakom dvorištu. Ophodi su išli samo danju i morali završiti prije zalaska sunca jer bi u protivnom ophodnici navukli tuču. Obilazile su se sve kuće u selu, pjevala se križarska pjesma toliko dugo dok netko ne bi izašao iz kuće. Darivanje sudionika prvotno je imalo ulogu žrtve, a s vremenom postalo glavna svrha izvođenja obreda. Mijat Stojanović bilježi: „Po mnogih slavonskih selih idu na Spasovo križari od kuće do kuće sa gajdami pjevajuć pjesme (...) žele svakom domu plodne gore i livade i okole pune marve, a u kući zdravlje i veselje (...)“. Cilj je ophoda bio prizivanje vremenskih prilika povoljnih za poljoprivredu i uzgoj stoke te je time bio važan za blagostanje zajednice.

U razdoblju 2. polovine 20. stoljeća, u vrijeme komunističke Jugoslavije djeci, a prije svega mladeži, bio je posvećen Dan mladosti, rođendan Josipa Broza Tita, koji se obilježavao 25. svibnja. Taj se dan održavala Štafeta mladosti. Pozdravne poruke drugu Titu prenosile su se u štafetnim palicama koje su svojim ukrasima prikazivale neki događaj. Središnju ulogu za imao je Tito, ali i omladinci i pioniri, jer je taj dan bio posvećen i njima.

15. Štafeta palica OOSSO Lužani

REKVIZITI ZA SPORT I IGRU

„Ni jedno godišnje doba ne uzrokuje među djecom toliko veselja, koliko zima, zapravo dani velikog snijega. Razlog je tome bez sumnje taj, što je tih pravih zimskih dana, barem kod nas, razmjerno malo, pa ih djeca jedva očekuju, da se dadu na grudanje, sklizanje i sanjkanje.“²²

16. Dječak na skijama

17. Djevojčica sa sanjkama

Snijeg i snježna zima djeci je oduvijek donosila velike radosti, stoga nije neobično da se ustalila uzrečica *Zimske radosti*. U brodskoj tvrđavi strmine bastiona zimi su postajale omiljeno sanjkalište. Isto je bilo i u parku Klasije, na padinama Brodskog brda i bilo kojoj površini u gradu ili na selu koja je mogla poslužiti za spust. Zaleđena Sava i ribnjak Vijuš, zaleđena bara ili umjetno klizalište, koristilo se za uvježbavanje prvih koraka na ledu i pokazivanje već stečenih vještina. Kao što si nisu svi mogli priuštiti tvornički izrađenu igračku, tako si nisu mogli priuštiti skije ili klizaljke *sličube* (*Schlittschube*). Skije kućne izrade bile bi napravljene od dasaka ili dužica od buradi s vezovima od raznog remenja. Klizaljke su se također izrađivale od „... donje govede čeljusti, koju smo nabili na komad daske u veličini noge i vezali na obuću(...) Otiskivali smo se štapovima od metli s ukucanim ekserom. Klizaljke su mogle biti i samo od komada daske s ukucanom debelom žicom s donje strane.“²³

²² Radosti djece u snijegu. Svijet, broj 7, (Zagreb, 11. veljače 1928), 145

²³ Toldi, Zvonimir (2018). Sportski dan na snijegu u Brodskom brdu. 101 brodska priča, knjiga četvrta. Slavonski Brod : Lasica d.o.o., 216

18. Djeca na saonicama

Na selu su razlikovali klizaljke zvane *karike stojače* izrađene od govedih kostiju na drvenim potplatima i saonice za led ili *karike sjedače* na kojima se sjedilo, a odgurivalo se pomoću *moljice* ili dva štapa s *ekserima*. Karike sjedače izrađivane su od daske na četiri drvena stupića uglavljena u goveđe kosti. „Dite uzme karike i obadva štapca, pa ode u berek i malo se kariče. Sjedne oprezno na dasku, uzme u svaku ruku po štapac, pa se otiskuje zajedno s obadva štapca. Ide to fur i dobro...“²⁴

Jedna od igara na snijegu bila je sanjkanje - *rodlanje* (njem. *Rodlen*). Osim spuštanja niz razne padine, veća djeca bi se sa sanjkama hvatala za saonice koje su vukli konji i tako se vozila kroz selo. Kao sanjke za spuštanje nerijetko su poslužila drvena korita i vreće punjene slamom, sijenom ili mahovinom.

Drvene sanjke/ saonice

Banovci, 1. pol. 20. st.

Dječje drvene saonice, sprijeda visoko povijene prema gore. Na četiri stupića i dvije gredice jedna uža daska za sjedenje.

E 1404

Drvene sanjke / saone

Banovci, sredina 20. st.

Dječje drvene saonice u obliku zaobljene daske s nosačima koji drže kosti za klizanje.

E 405

24 Lukić, Luka (2020). Opis sela Klakarja 1905.-1953. Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 61. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 903.; Baboselac - Mišin, Mata (2011). Ja imade jedno tele, dječje igre zdruma. Donja Bebrina : KUD Kolo, 122

Klizaljke

Banovci, oko 1950.

Klizaljke od životinjskih kostiju koje na gornjem dijelu imaju drveno stopalo. Vežu se kožnim remenjem.

E 1405

Skije

Slavonski Brod, oko 1940.

Drvene skije, izrađene 40-ih godina 20. stoljeća.

Ručni rad, izrađene od jelovine, obojene crvenom bojom. Na krajevima drvenih štapova nalazi se metalni šiljak.

MBP-38691

Klizaljke

Babina Greda, oko 1934.

Jednostavne klizaljke kućne izrade. Gornji dio čini drveno stopalo, dok je donji izrađen od kovanog željeza. Uz klizaljke dolazi štap za otiskivanje sa željeznim šiljkom.

E 3157a, b

Tricikl

Slavonski Brod, oko 1950.

Metalni dječji tricikl, kućne izrade. Ima tri gumena plava kotača, metalno sjedalo obojeno crveno i gumirane ručke.

MBP-15624

Koturaljke

Trusetal, Njemačka, 70. godine 20. st.

Metalne koturaljke s gumiranim kotačima. Vežu se na cipelu kožnim remenjem u crvenoj boji. Mogu se prilagoditi na nekoliko veličina (17-22 cm) razvlačenjem donjeg metalnog dijela.

MBP-39178

IGRE VEĆ ZABORAVLJENE

Prema Hrvatskom enciklopedijskom rječniku igra je spontana intelektualna i tjelesna aktivnost djeteta. Sastavni je dio odrastanja i razvijanja ličnosti, sredstvo odgoja, obrazovanja i razvijanja stvaralačkih sposobnosti.²⁵ Tradicionalne dječje igre definirane su kao one koje se igraju neformalno s minimalnom opremom, koje djeca uče promatranjem druge djece i koje se mogu igrati bez pozivanja na zadana pravila. Prvo mjesto za igru uvijek je bilo u vlastitom domu ili dvorištu. Bile su to jednostavne igre primjerene dobi djeteta kao što su ponavljanje riječi pjesmica i udaranje dlanom u dlan, povlačenje linije prstom po dlanu... sve kako bi se dijete zabavilo i umirilo.²⁶

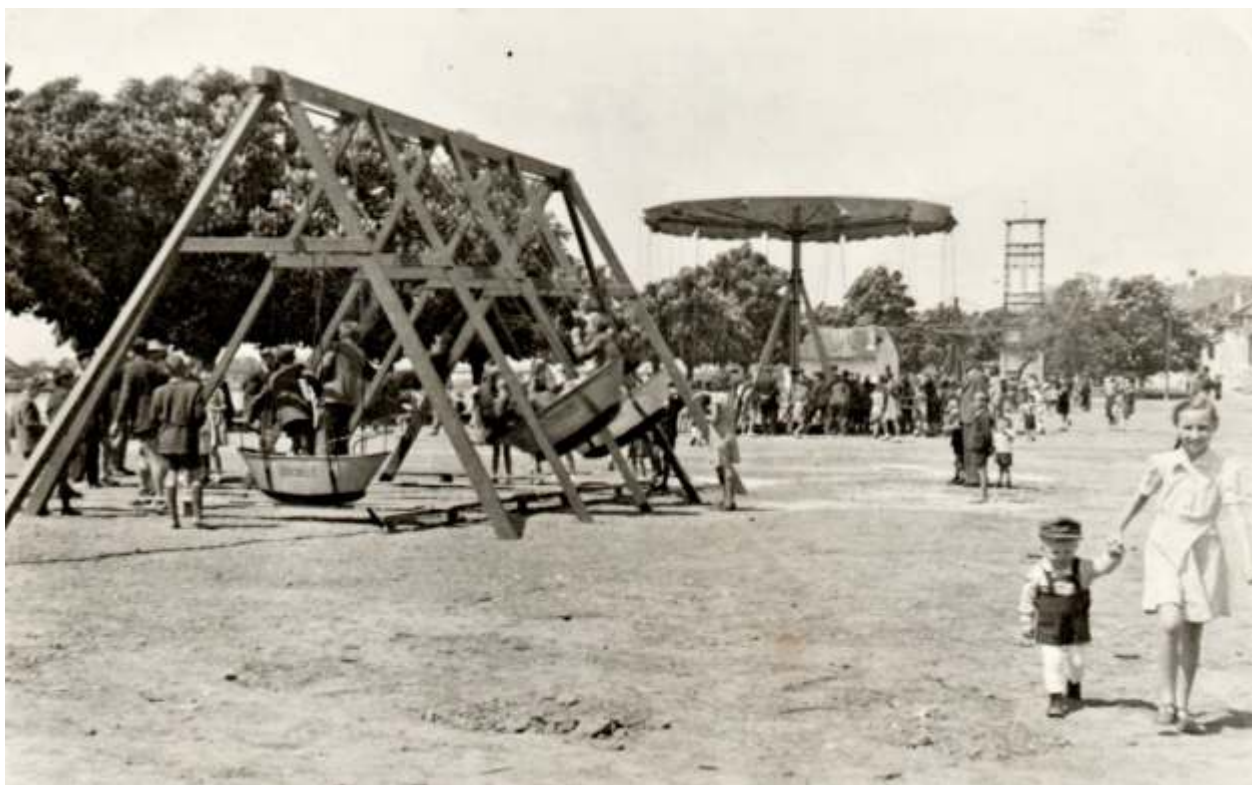
U svojim rukopisima učitelj Luka Lukić igre dijeli na: igre za djecu do šest godina, igre za veću djecu, momačke i djevojačke igre te igre za jačanje. Djeca su se nekoć najčešće igrala nedjeljom ili za vrijeme blagdana jer su djevojčice u druge dane mogle i pri čuvanju goveda vesti, plesti, presti ili čuvati mlađu braću i sestre, a u novije vrijeme učiti i čitati.

19. Mali biciklisti ispred trgovine Adolfa Kisića

25 Anić, Vladimir (1991). Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb : Novi Liber, 199

26 Lukić 2020 : 717-719; Krpan Stjepan (1990). Narodna starina Gornjih Andrijevac. Slavonski Brod : Brodski list - Radio Brod, 258-259

20. Centralno dječje igralište pored Save

Dječaci su se osim rezbarenja ili šaranja tikvica za vrijeme čuvanja stoke, sastajali i natjecali u raznim igrama.²⁷ Neke od igara za djecu do šeste godine bile su – *jaši konja, kočira konje, vuku kolica ili auto, čera obruč po putu, nosi lutku i robu...* Djeca školske dobi voljela su: *vožanje na saonama, vožu djecu u kolicima, vatanje, žmirka, lončića, škole, došla majka s kolodvora...*²⁸

Do sredine 20. stoljeća i masovnije domaće proizvodnje igračaka koje mijenjaju način i vrstu igre, nekoć najomiljenije bile su igre na otvorenome, bez obzira radi li se o ruralnoj ili urbanoj sredini. Kako bi gradska djeca imala svoje mjesto za igru brinulo je i brodsko društvo *Naša djeca*. „Odmah na početku osnivanja društva *Naša djeca* poduzeta je na inicijativu Gradskog savjeta veća akcija za izgradnju dječjeg zabavišta te su „... donijeli odluku, da će dobrovoljnim radom izraditi različite objekte, koji će služiti za dječju razonodu i zabavu.“ Centralno dječje igralište otvoreno je 1. svibnja 1951. godine na mjestu nekadašnjeg sajmišta na Vijušu. Postavljen je vrtuljak i ljuljačka s raznobojnim čamcima kako

21. Dječak s lukom i strijelom

bi se istovremeno moglo ljuljati više djece. Plan da se igralište popuni streljanom, kućom za lutke i električnom željeznicom, na žalost djece nije ostvaren.²⁹ Osim igara na raznim objektima, igre na otvorenom nerijetko su bile inspirirane stvarnim događajima kao što je igra rata ili kauboja i Indijanaca, a uz malo mašte kao oružje poslužile su obične šibe, grude zemlje ili snijega.

27 Lukić 2020 : 894-910

28 Ibid, 894-910

29 Toldi, Zvonimir (2021). Centralno dječje igralište. Posavska Hrvatska, broj 15 (1394), Slavonski Brod, 19

U vrijeme prije televizora, računala i interneta, popularne su bile tzv. igre s pravilima, u kojima su mogli sudjelovati djevojčice i dječaci. U raznim krajevima su bile poznate pod drugačijim nazivima, a pravila i riječi mijenjala su se s vremenom i podnebljem. Omiljena igra na otvorenom, namijenjena većem broju sudionika, bila je *piriza* i *pale* koju su igrali uglavnom dječaci. Najprije je trebalo izabrati pogodan tj. ravan teren, nakon čega se od tvrdog drveta izrađivao jedan štap dužine pola metra, zašiljen koso na jednom kraju, zvan *pala* te drugi dužine oko 20 centimetara, s oba kraja zašiljen kao olovka, zvan *piriz*. Za igru je bila potrebna i *baba* odnosno rašljasto drvo dužine *pale* koje se zabadalo u zemlju, a do kojega je trebalo dobaciti *piriz* odbijen *palom* s desetak metara udaljenosti. Onaj tko bi pogodio bliže meti, a to se mjerilo stopama, koracima ili *palom*, bio bi pobjednik.

22. Dječja igra *Piriza i pale* – početak igre

Generacije rođene '50-ih i '60-ih sjećaju se, danas zaboravljene igre s loptom, poznate kao *Kučice*, *Loptanje o zid*, *Desetice* ili *5-10*. Za igru je bio potreban ravan zid i lopta, koja je uglavnom bila krpena, vunena ili izrađena od goveđe dlake. Gumene lopte u brodskom kraju pojavile su se tek u drugoj polovini 20. stoljeća i bile su prava rijetkost. *Kučice* su igrale djevojčice, a postojalo nekoliko varijanti igre.

1. *Lopta se bacila desnim otvorenim dlanom, a zatim se isto ponovilo i lijevom rukom.*
2. *Devet puta udaralo se prstima desne i lijeve ruke isprepletenim jedne u druge.*
3. *Osam puta se udaralo loptom o zid čvrsto stisnutom lijevom šakom i desnom preko nje.*
4. *Sedam puta se udaralo desnom šakom.*
5. *Šest puta se udaralo lijevom šakom.*
6. *Lopta se bacala desnom rukom izza leđa i hvatala nakon što se odbila o zid. Lopta nije smjela pasti na zemlju ili se pet puta lopta udarala glavom.*
7. *Lopta se udarala člancima desne ruke ili se četiri puta baca i hvata ispod koljena desne noge.*
8. *Tri puta se loptica bacala uz pljesak ruke o ruku ili se tri puta bacala ispod koljena lijeve noge.*
9. *Loptica se dva puta udarala glavom ili se dva puta bacala leđima okrenutim zidu preko glave, igrač se okreće i hvata ju.*
10. *Jednom se bacalo s ispruženim prstima desne ruke ili se jednom bacala, igračica se okretala oko sebe i hvatala ju.*

Djevojčica koja je izvela sve pokrete bez zastajkivanja bila je pobjednica.³⁰

Iz zapisa s terenskog istraživanja provedenog 2023. godine o načinu provođenja slobodnog vremena saznajemo za igru *Kučice* koja se ...igrala po cijele dane...“ . Kazivačica se prisjeća kako se s prijateljicom igrala ispred kuće, bacajući loptu između dva prozora. „U to vrijeme nije bilo asfalta, prolazilo je malo motornih vozila, uglavnom se vozilo kolima. Igrale smo se sve dok nismo čule su neku tutnjavu, ali od silnog smijeha, udaranja lopti i prolazaka kola nismo odmah shvatile da se radi o potresu.³¹ Kad su shvatile, prekinule su igru, primile se za ruke i potrčale u dvorište.³²

30 Terensko istraživanje, Slavonski Brod, 2023.; Baboselac 2011: 103, 104; <https://narodni.net/najpopularnije-djecije-igre-starih-generacija/> (pristupljeno, 20.2.2023.)

31 Potres jakosti jakosti 5,6 po Richteru, 1964. godine imao je epicentar u neposrednoj blizini Slavenskog Broda, u Dilj gori.

32 Terensko istraživanje, Slavonski Brod, 2023.

23. Dječja igra *Došla majka s kolodvora*

Jedna od popularnijih igara nekoć bila je *Došla majka s kolodvora*. U toj igri jedno je dijete bilo majka, dok su ostala djeca stajala nasuprot njoj držeći se za ruke. Naizmjenice bi išli jedni prema drugima odnosno prema igračici koja je majka, a ona prema grupi djece, istovremeno pjevajući:

Majka: Došla majka s kolodvora, dija, dija, de (dok pjeva došla majka s... kreće se prema djeci, a na „dija dija de“ vraća se natrag)

Djeca: Što će majka s kolodvora, dija, dija, de (kreću se prema majci i natrag)

Majka: Ona traži jednu kćerku, dija, dija, de

Djeca: Kako će se zvati, dija, dija, de

Majka: Zvati će se (ime), dija, dija, de

Djeca: Što će ona biti, dija, dija, de

Majka: Neka bude (zanimanje), dija, dija, de

Djeca se na to međusobno dogovaraju hoće li je dati ili ne pa odgovaraju:

Néćemo je dati, dija, dija, de ili Dat' ćemo vam (ime), dija, dija, de.

Dijete koje ostaje posljednje postaje majka.

Igra za više igrača bila je i *Crna kraljica 1, 2, 3*. Djeca su na zahtjev glavnog igrača morala oponašati neku životinju ili stvar, a onome kome oponašanje nije uspelo, morao je preuzeti ulogu crne kraljice.

Igra *skrivača* ili *žmirke*, igra je gdje jedan igrač traži ostale koji se skrivaju. Održala se do danas i poznata je diljem svijeta.

Dok su neke igre zajednički mogli igrati i djevojčice i dječaci, druge su uglavnom bile podijeljene prema spolu. Igre s klikerima ili *pikulama* te s vozilima (autićima) bile su omiljene igre dječaka, dok su igre s lutkama bile omiljene kod djevojčica. Naravno, uvijek je bilo i iznimaka.

Iako se ne može se sa sigurnošću tvrditi kada su se ljudi počeli igrati kamenim kuglicama, arheološkim istraživanjima najranijih grobova u Egiptu i na Bliskom istoku pronađene su razne ploče i dijelovi za igre.

Grci su, također, igrali razne igre s orasima i/ili kamenčićima, a jedna od njih bila je *Omilla* koja se sastojala od kruga iscrtanog na tlu u koji su igrači trebali ubaciti ili otkotrljati kamenčić. U rimskoj književnosti često se spominju klikeri i igre s orasima.³³ Najraniji klikeri bili su izrađeni od kamena, poneki i od mramora, kakvi su pronađeni i u Austriji u špiljama iz razdoblja paleolitika. Stakleni klikeri u boji spominju se u 15. stoljeću u njemačkoj literaturi, a poznato je da su se u to vrijeme izrađivali u Veneciji i Češkoj. Tiriški staklar Simon Karl Greiner, patentirao je 1848. godine u gradu Lauschi (Njemačka) proizvod pomoću kojeg su se meki stakleni štapići mogli oblikovati u kuglice. Greiner nije imao u planu kuglice za igru već jeftiniju izradu umjetnih očiju, u čemu je i uspio, a kao nusproizvod nastale su staklene kuglice – pikule, klikeri koje su se ubrzo proširile po čitavom svijetu. Najviše šarenih, ručno izrađenih staklenih kuglica izvozilo se u SAD. U Prvom svjetskom ratu tiriška proizvodnja staklenih kuglica gotovo se ugasila, a

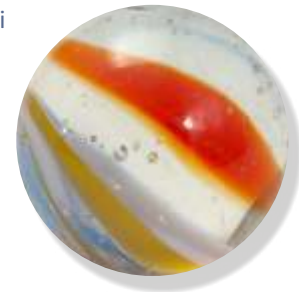
24. Klikiranje

26. Klikeri

prevlast na tržištu preuzeli su američki proizvođači zahvaljujući strojnoj proizvodnji. Početkom 50-ih godina 20. stoljeća popularnost stječu klikeri poznati pod nazivom *japanske mačje oči*.³⁴

Klikeri su se u raznim dijelovima zemlje različito nazivali - *špekule, pikule i franje*. Za svaki pojedini tip kuglica postojao je naziv. *Naftalinke* i *koralljke* bile su najvrijednije i služile su samo za pokazivanje (za jednu *naftalinku* davalo se desetak i više običnih klikera). Uz njih, igralo se i *porculankama, japankama, šestoperkama, troperkama, običnjačama...* Igra je imala mnoštvo varijacija. Prema jednoj, na zemlji se najprije pripremio teren za igru s udubljenjem koje je označavalo središte igre. Kliker se držao između palca i kažiprsta ili srednjeg prsta i izbacivao s ciljem da pogodi jamicu ili protivničku kuglicu, koju bi onda i osvojili ako su igrali *za istinu*.

25. Kliker Mačje oči

27. Žabica gatalica

Tko je u nas zaljubljen, kojim poslom ćemo se baviti kad odrastemo i na slična pitanja odgovore nam je u prošlosti davala papirnata *žabica gatalica*. Radi se o kreativnoj igri preslagivanja papira. Na vanjsku stranu izrađene žabice iscrtavali su se razni likovi, a zatim se slovanjem naziva lika otvarala gatalica onoliko puta koliko je bilo slova. Na unutarnju stranu pisali su se brojevi ili likovi po želji. Zatim se birao broj ili lik, ispod kojih su bila napisana zanimanja, imena simpatija i sl., koja su se otvarala i tako se gatalo o određenoj temi/pitanju.

Djevojčice su voljele vrtjeti *bula-hop* ili se satima zabavljati igrajući *lastiš*. Igre s elastičnom trakom nastaju početkom sedmog stoljeća poslije Krista u Kini. Veću popularnost stječe u Americi i Europi 60-ih godina 20. stoljeća pod nazivom *yokei*,

33 The History of Marbles, <https://www.theforgottentoyshop.co.uk/pages/marbles> (pristupljeno 23.11.2022.)

34 Uspjeh staklenih kuglica. Vetrotime, broj 1, (Zagreb, 2017), 18

https://www.vetropack.hr/fileadmin/doc/01_publications/02_Vetrotime_Customer_Magazine/Croatian/vetrotime_01_2017_hr.pdf (pristupljeno, 23. 11. 2022.)

28. Igra školice

elastics, gummitwist, dok se u Hrvatskoj koriste sinonimi *gumi-gumi, laštik, lastiš, lastež*... Najčešće se igralo u trojkama tako da dva igrača drže gumu oko gležnja, dok treći izvodi zadatke. Igra se mogla prilagoditi i samo jednom igraču koji bi krajeve gume postavio na noge stolca. U slučaju većeg broja igrača, onaj koji je višak nazivao se *kvisko* i njegova je zadaća bila da pomaže svakom igraču kako bi lakše savladao zadanu razinu i prešao na sljedeću. Svaka varijanta igre imala je nekoliko razina, a guma se postavljala u visini gležnjeva, listova, koljena, ispod stražnjice, u visinu struka, ispod ruku, na laktove u uzručenju. Za izvođenje zadataka iznad visine struka igrač si je mogao pomoći rukom povlačeći gumu prema tlu, kako bi je lakše preskočio. Kada bi igrač ispunio zadatak na pojedinoj visini, guma se podizala na sljedeću. Zadaci su se ponavljali sve dok ne pogriješi. Pogreška se nazivala *trop*. Igrač koji bi pogriješio, izlazi iz igre i zamjenjuje se s jednim od igrača koji su držali gumu. Pobjednik je onaj koji je prvi uspješno svladao sve razine. Postojalo je više stilova igre: *njemačka, zagrebačka, britanska, balerina rokoko* (uz koju se izgovarala pjesmica: *Balerina rokoko, diže noge visoko, balerina dobro skače, vide joj se bijele gaće*), *Pipi Duga Čarapa* (uz koju se pjevalo: *Usa, usa, usa, sa, Pipi Duga Čarapa*).

Jedna od starijih dječjih igara koja se do kraja 20. stoljeća mogla vidjeti na svim školskim dvorištima i dječjim igralištima bila je igra školice. Prema jednoj varijanti igra započinjala je tako da se na tlu kredom iscrtala polja/kućice s brojevima (ukupno njih osam). Igrač je morao ubaciti kamenčić u prvu kućicu, na jednoj nozi odskakutati do nje, uzeti kamenčić i vratiti se na isti način natrag. Igru nastavlja bacajući kamenčić u polje označeno brojem dva, tri... i tako redom do kraja. Ako igrač ne uspije odmah pogoditi kamenčićem u odgovarajuće polje, ako kamenčić padne na crtu ili ako izgubi ravnotežu i objema nogama dodirne tlo – gubi red i prepušta igru sljedećem igraču. Pobjednik je bio onaj koji je prvi uspio završiti igru.

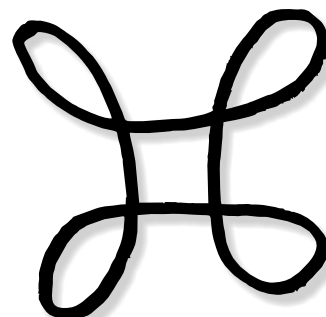
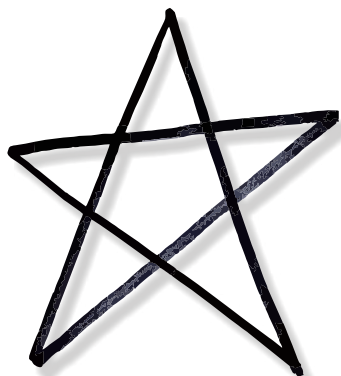
NAMJEŠTAJ I OPREMA ZA DJECU

Među pokućstvom tradicijskih kuća nalazio se i veliki broj proizvoda od drva namijenjenih djeci. Bilo je rađeno uglavnom po uzoru na pokućstvo za odrasle, ali u dječjim mjerama. Najmlađi članovi obitelji spavali su u kolijevkama poznatim pod nazivom *bešika*, *belka*, *žipka*, različitih oblika i izvedbi, kao i različitih načina prenošenja. Najčešće su bile izrađene od dasaka u obliku sandučića. Donji ovalni dio služio je za ljuljanje, prenosila se pomoću šipke odnosno savijenog gornjeg dijela u obliku luka gdje su se vješale djetetove prve igračke. Na dnu kolijevke nalazile su se rupe koje su omogućavale sušenje, a na stranicama su bile rupe kroz koje su se provlačile vrpce koje su trebale osigurati da dijete ne ispadne prilikom prenošenja. Osim niskih kolijevki radile su se i visoke (za djecu nakon šest mjeseca starosti), sa zaobljenim podnožnicima koje su sastavni dio sanduka i sa statičnim nogama gdje se sanduk njiše na klinovima. Stranice su ukrašavane rezbarenjem, oslikavanjem, urezivanjem ili tehnikom na proboj.

29. Djevojčica i dječak u drvenim kolicima

Nekoć se vjerovalo da su djeca podložna utjecaju zlih sila, pa se posebna pozornost pridavala sredstvima obrane, a u kolijevku se stavljalo ogledalo, krunica, sveta voda ili bi se na uzglavlje crtalo *Solomonovo* ili *mudro slovo*.³⁵

Solomonovo (mudro) slovo

35 Toldi, Zvonimir (1979). *Dijete i njegov svijet*, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 6.; Antoš, Zvezdana (1998). *Pokućstvo u Hrvatskoj*, katalog izložbe. Zagreb : Etnografski muzej, 47

Kolijevka

Gundinci, 1890.

Niska kolijevka u obliku sandučića s oblucima na krajevima i šipkom za nošenje.

E 493

Kolijevka – belka

Gundinci, 1937.

Niska kolijevka u obliku sandučića sa šipkom za nošenje. Kolijevka je obojena bijelom bojom sa secesijskim ukrasima u zelenoj boji.

E 2851

Kolijevka

Slobodnica, 1. pol. 20. st.

Niska kolijevka u obliku sandučića sa šipkom za nošenje.

E 2849

Kolijevka

Gornja Bebrina, 1935.

Visoka kolijevka, rešetkastih stranica, obojena zeleno.

E 3888

Dječjim pokušajima smatramo i pomagala u kojima je dijete učilo sjediti, stajati i hodati. Najprije je učilo sjediti u drvenoj sjedalici, a potom stajati i hodati u stalku i hodalici. Sjedalice su bile sandučići bez prednje stranice i s kosom stražnjom stranicom za naslanjanje.

Posebni stalci izrađivali su se kako bi dijete naučilo samostalno stajati. Najjednostavniji je bio onaj u obliku zašiljenog kolca s obručem u koje se stavljalo dijete. Gornjim dijelom kolac se učvrstio u stropnu gredu, a donjim u pod ili zemlju. Najrašireniji oblik bio je stalak s četiri noge usađene u kvadratnu dasku s donje strane i drveni krug u gornjem dijelu u koji se umetalo dijete.³⁶

Hodati se učilo u hodaljkama *odačama*. Jedan tip su bile hodaljke na statičnim nogama u kojem se dijete nalazilo u okviru, koji se pomicao kako je dijete hodalo lijevo desno između dvije duge šipke. Koristile su se i hodaljke na kotačićima gdje se dijete smještalo u drveni obroč, a krećući se pomicalo je cijelu hodaljku.³⁷

30. Dijete u stalku

Stalak - hodaljka za dijete

Slavonski Brod, 1. pol. 20. st.

Stalak koji se sastoji od drvenog kolca i luka pri vrhu u koji se stavlja dijete. Stalak se zabija u zemlju.

E 108

Hodaljka

Brodski Varoš, 1937.

Drvena hodaljka na četiri kotača. Dijete se stavlja u drveni obroč unutar konstrukcije hodaljke.

E 109

36 Antoš, Zvezdana (2022). Zbirka pokušaja, katalog zbirke. Zagreb : Etnografski muzej, 231

37 Toldi 1979 : 6.; Antoš 1998 : 48.; Antoš 2022 : 231

Hodaljka

Slavonski Kobaš, 1. pol. 20. st.

Drvena konstrukcija na četiri kotača. Dijete se stavlja u pomični okvir unutar hodaljke.

E 399

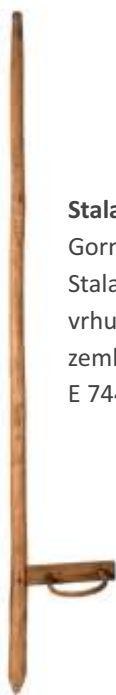

Stalak za dijete

Ciglenik, 1916.

Stalak s četvrtastom osnovom u koju su usađene četiri koso postavljene noge koje drže obroč u koji se stavlja dijete.

E 2271

Stalak – hodaljka za dijete

Gornja Bebrina, 1. pol. 20. st.

Stalak se sastoji od drvenog kolca i luka pri vrhu u koji se stavlja dijete. Stalak se zabija u zemlju.

E 744

Hodaljka

1. pol. 20. st.

Sklopiva drvena hodaljka s kožnom sjedalicom.

MBP-38370

Hodaljka – odača

Donja Bebrina, 1. pol. 20. st.

Drvena konstrukcija koja se sastoji od okvira u koji se stavlja dijete i koji se pomiče duž dvije okrugle šipke koje su krajevima učvršćene u gredice uzdignute na dvije koso postavljene noge.

E 1149

Stolica-hodaljka

sredina 20. st.

Drvena stolica za hranjenje. Može se presložiti u hodalicu s dva gumirana kotača.

MBP-37382

Nakon što je dijete naučilo samostalno sjediti, izrađivale su se razne stolice, tronošci, niski stolovi i klupe. Dijete se najprije hranilo u drvenom stolcu koji je imao naslone s tri strane, a sprijeda prečku koja je sprječavala da ispadne.

Sjedalica za dijete

Klakar, 1870.

Drveni sandučić sprijeda otvoren, stražnja stranica malo zakošena. Gornji rub sjedalice valovito je izrezan.

E 576

Stolica za dijete

Sikirevci, 1926.

Drvena stolica na četiri koso postavljene noge. Naslon je ukrašen probojima u obliku srca i kaleža.

E 2272

Stolica za dijete

Sikirevci, 1. pol. 20. st.

Niska stolica s četiri noge koso usađene u sjedalo, naslon "ukopan" u sjedalo, baroknih formi sa srololikim probojem.

E 1236

Stolica za dijete

Jaruge, 1. pol. 20. st.

Niska dječja stolica s nogama, naslonom i prihvatom izrađenim tokarenjem. Naslon je uspravan s dvije vodoravne prečke.

E 2870

Klupa za dijete

Ciglenik, 1915.

Klupica s rešetkastim povijenim naslonom uz tri strane. Sjedalo je presvučeno bordo kožnom presvlakom.

E 1371

Stolica za dijete

Gundinci, 1. pol. 20. st.

Stolica za hranjenje na četiri visoke noge. Naslon je uz tri strane, a s prednje strane pomična šipka koja sprječava da dijete padne iz stolice.

E 3163

Stolica za dijete

Gornja Vrba, 1920.

Stolica na koso postavljenim visokim nogama. Naslon je uz tri strane, a s prednje strane pomična šipka s probojima na krajevima pa se može nataknuti na bočne naslone, sprječava da dijete padne iz stolice. Na ovoj stolici dijete je moglo jesti uz stol s odraslima.

E 3786

Dječja kolica

Ciglenik, 1. pol. 20. st.

Dječja kolica s četiri kotača. Stranice su rešetkaste. U kolicima je klupica za sjedenje.

E 1518

Kolica

Gornja Bebrina, 1959.

Drvena dječja kolica za igru sa šipkom za vuču, obojena plavom bojom.

E 2326

SAKUPLJAMO ZAJEDNO

Jedno od obilježja druge polovina 20. stoljeća je i dječje kolekcionarstvo.

Jugoslavija je nakon 1945. imala bliske odnose sa Sovjetskim Savezom, no nakon 1948. i raskola između Josipa Broza Tita i sovjetskog vođe Josifa Visarionoviča Staljina, počinje sve više surađivati sa zemljama zapadnog bloka i Sjedinjenim Američkim Državama. Iako u socijalističkoj Jugoslaviji tržište nikad nije postalo u potpunosti slobodno, zahvaljujući suradnji sa Zapadom i sve većem broju građana na radu u inozemstvu, dolazi do većeg širenja kućanskih uređaja, motorizacije i automobilske kulture, godišnjih odmora i ljetovanja... Najveći utjecaj bio je u području popularne kulture koje je ovisilo o interesu građana, a manje o samoj državi.

Kod djece su se osim kreativnosti, sastavljanja vlastitih igračaka i osmišljavanja novih igara, poticali razni hobiji, među kojima se ističe kolekcionarstvo. Sakupljaju se razni predmeti - poštanske marke, razglednice, novac, sličice, salvetice, kutije šibica, klikeri, autići, naljepnice... U predmete dječjeg kolekcionarstva spadaju i igračke iz *kinder jaja*, poštanske marke iz stranih zemalja, školjke i kamenčići s ljetovanja, limenke gaziranih sokova, bedževi, razglednice, telefonske kartice... Smatralo se kako kolekcionarstvo, osim kreativnosti, koncentracije i pamćenja, potiče na samostalnost i strpljenje te na komunikaciju i suradnju s drugom djecom. Razmjena sličica u školi, na igralištu ili dvorištima, brojne igre vezane uz osvajanje sličica, osjećaj uspjeha i prestiža pred prijateljima i u društvu kada bi se album popunio, sve je to važan aspekt odrastanja i nešto čega se danas s nostalgijom prisjeća.³⁸

Prije nego što su se na tržištu pojavili albumi za sličice, djevojčice su iz časopisa izrezivale razne motive koji su im se sviđali i lijepile ih u bilježnice. Trend skupljanja sličica pojavljuje se 50-ih godina 20. stoljeća te se s vremenom sve više popularizirao, a traje i danas. Najpoznatiji nakladnici albuma za sličice u Jugoslaviji bile su Dječje novine (Gornji Milanovac), *Jež* (Beograd) i *Kraš* (Zagreb), a jedan od prvih i najpoznatijih albuma sa sličicama bilo je *Životinjsko carstvo*.³⁹

Omiljeni predmeti prikupljanja bile su i salvetice. Prikupljena kolekcija obično se čuvala u kutijama bombonijera ili za cipele, iz kojih bi se vadile s najvećom pažnjom, kako se ne bi zgužvale ili poderale. Osim nasljeđivanjem, kolekcije su se uglavnom popunjavale razmjenom pa osim što je kolekcionarstvo kratilo vrijeme ono je stvaralo i nova prijateljstva.

U tinejdžersko doba omiljena kolekcionarska građa postaju sličice i poster i glazbenika, glumica i glumaca koji su ukrašavali sobe, kao podsjetnik na snove o životu koje tek treba ostvariti. Časopisi koji su nekoć bili gotovo obavezna literatura danas se rijetko kupuju. Iz njih su se dobivale informacije o svim *bitnim* temama, služili su i kao izvor za poster. Najbolji časopisi, a s njima i poster dolazili su iz uvoza, a moglo ih se pronaći u njemačkom teen časopisu *Bravo*.

31. Salvetice

38 Djetinjstvo iza željezne zavjese, <http://djetinjstvo.ppmhp.hr/> (pristupljeno 27.2.2023.)

39 Filipović, Sergej (2017). „Skupljanje albuma sa sličicama u Jugoslaviji: doprinos istraživanju potrošačkog društva i popularne kulture. Socijalizam: izgradnja i razgradnja. Zagreb-Pula : Srednja Europa, 75-78

Tko mi je prijatelj, tko mi dobro misli, nek mi za budućnost jedan spomen smisli!

Sastavni dio odrastanja te tradicija spontane kulture djece i mladih su i spomenari. Osim što su mjesta čuvanja uspomena na prijatelje iz djetinjstva oni se mogu promatrati i kao „... primjer dječjeg spontanog stvaralaštva...“⁴⁰

Spomenari imaju ustaljenu strukturu. Na prvoj stranici obično su imali upozorenje: *Piši, riši, ali znaj, listove mi ne trgaj.* Najviše se pažnje poklanjalo crtežima i rukopisu. Neki od najčešćih spomenarskih stihova su: *Od kolijevke pa do groba najljepše je đaćko doba, Nek ti ovaj cvijetak reče koliko ti želim sreće, Ko ti ovako koso piše, taj te voli ponajviše, Ljubav svaka nije za đaka* i sl. Popularno je bilo i presaviti ugao stranice pa na poleđini napisati: *Otvori u slučaju rata ili Tko otvori, taj te voli.*

Ulaskom u pubertet spomenare zamjenjuju leksikoni⁴¹ za koje se nisu kupovale posebne knjižice, već bi u tu svrhu poslužila obična školska bilježnica. Na desnoj stranici nalazilo se jedno pitanje, a ispod njega, pod rednim brojevima, odgovori onih koji su ga ispunjavali. Na prvoj desnoj stranici svatko bi pod svojim rednim brojem upisao svoje ime i prezime te pod istim brojem odgovarao na pitanja: *Kako se zoveš?, Koliko godina imaš?, U koji razred ideš?, Koja ti je omiljena boja?, Omiljeno jelo?, Koju vrstu muzike slušaš?, Omiljeni pjevač?/ Omiljena grupa?, Omiljeni film?, Imaš li simpatiju?, Kako se zove?, U koji razred ide?* i sl.

32. Spomenar Sofije Maraković

33. Spomenar

40 Premuž-Đipalo, Vedrana (2016). OdraSTanje 60-ih & 70-ih, katalog izložbe. Split : Etnografski muzej Split, 115.; Duran, Mirjana (2003). Tradicija spontane kulture djece i mladih. Jastrebarsko : Naklada Slap, 16

41 Andrić, Iris, Spomenar, <http://www.leksikon-yu-mitologije.net/spomenar/> (pristupljeno 1.2.2022.)

IGRAČKE S ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA

Igračke susrećemo u periodu od prapovijesti do današnjih dana, što dokazuju brojni arheološki nalazi na području Hrvatske. Konkretno informacije o igrama i igračkama, osim arheoloških istraživanja, donose antička književnost i likovna umjetnost. Motivi igara i igračkama često su bili prikazivani na vazama, freskama i mozaicima, a o njima su pisali povjesničari Plutarh, Pauzanije i Plinije, pjesnici Horacije, Vergilije, Ovidije. U tom periodu već su dobro poznate zvečke, jo-jo, različite igre na ploči sa žetonima, igre na sreću s kockicama, zvrkovi, obruči, lopte, lutke...⁴²

Mnoge prapovijesne i antičke igračke – posudice, izrađivala su djeca sama po uzoru na posude za svakodnevnu upotrebu. Pronađeni nalazi antropomorfnih i zoomorfnih glinenih figurica možda govore o prvim lutkama. Naime, figuricama ljudskog lika redovito se pridaje kulturna namjena povezana s plodnošću, unatoč tome što su brojni primjerci nevjesto modelirani, bez atributa koji bi ih povezivali s plodnošću, a pronađene su u otpadnim jamama, što nije primjereno niti jednom kultu. Brojne igračke u prapovijesti i kasnije bile su izrađene od materijala organskog podrijetla kao što je drvo, koža, vuna, razne trave, odnosno od materijala koji su podložni brzom propadanju te zbog toga nisu sačuvani.⁴³

Razvojem keramike i sve šire uporabe različitih vrsta materijala, predmeti koji su služili za dječju igru postaju sve raznovrsniji i bogatiji. Najbrojniji sačuvani predmeti koji su imali ulogu igračke, pronađeni na arheološkim lokalitetima, bili su različiti oblici posudica izrađeni od gline u manjim dimenzijama. Glina je materijal podatan za modeliranje, čvrst i otporan nakon pečenja, a u prirodi ga ima u izobilju. Na prapovijesnim nalazištima Brodskog Posavlja, od mlađeg kamenog do mlađeg željeznog doba, česti su nalazi minijturnih keramičkih posudica oblikovanih po uzoru na predmete za svakodnevnu uporabu u kojima se pripremala ili konzumirala hrana. Te minijturne posude - igračke često su oblikom i ukrasom oponašale posude standardnih dimenzija. Primjerice, na lokalitetu badenske kulture iz bakrenog doba (eneolitik) na Salošu kod Donje Vrbe, pronađeno je oko desetak keramičkih dječjih igračkama, sačuvanih zahvaljujući materijalu iz kojeg su

34. Koštana lutka, 2.-3. stoljeće

42 Kunac, Ana (2007). Stare igre u Makarskoj i Primorju, katalog izložbe. Makarska : Gradski muzej Makarska, 13-15.; Balen-Letunić Dubravka i Rendić-Miočević, Ante (2012). Čarolija igre, katalog izložbe. Zagreb : Arheološki muzej, 34, 35, 39

43 Balen -Letunić i Rendić-Miočević 2012 : 13, 24

izrađene – glini. Među pronađenim predmetima starima oko 5 500 godina mogu se prepoznati dvije vrste: oni nešto zahtjevnije izrade koje su odrasli izrađivali za svoju djecu, kao što je posudica sa simetrično postavljenim i vodoravno probušenim ručkama te igračke posudice koje su izrađivala djeca sama. Takve posudice izrađene po uzoru na posude za odrasle, češće su zastupljene na arheološkim nalazištima. Unatoč tome što su djeca izrađujući takve igračke bila inspirirana radom odraslih, ukrasi su na njima jednostavniji s jasno izraženim faktorom samostalnosti i kreativnosti te ih je ponekad gotovo nemoguće pouzdano vremenski i kulturno odrediti.⁴⁴

Mala keramička posudica - dječja igračka vrlo je nespretno i nevješto modelirana te ju je vjerojatno izradilo samo dijete. U unutrašnjosti posudice-igračke vidljiv je otisak prstića djeteta. Igračka je pronađena tijekom zaštitnog arheološkog istraživanja na lokalitetu Donja Vrba – Saloš, provedenog od 1989. do 1990. godine radi izgradnje južnog traka autoceste "Bratstvo i jedinstvo" (današnja autocesta Zagreb-Lipovac), dionica Slavonski Brod-Velika Kopanica.

35. Posudica igračka, badenska kultura, 2. polovina 4. tisućljeća pr. Kr., Donja Vrba-Saloš

Najstarije igračke s područja Brodskog Posavlja čuvaju se u Neolitičkoj, Eneolitičkoj, Željeznodobnoj i Brončanodobnoj zbirci Arheološkog odjela Muzeja Brodskog Posavlja. Pripadaju sopotskoj, badenskoj, keltsko-latenskoj kulturi i kulturi polja sa žarama.

36. Prapovijesne posudice - igračke

44 Miklik Lozuk, Lidija (2017). Igračke stare pet i pol tisućljeća. Posavska Hrvatska, broj 8 (1178), Slavonski Brod, 18.; Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012 : 18

IGRAČKE KUĆNE IZRADE I PROIZVODI LOKALNIH OBRTA

Košarice od ljuske oraha i ploda kestena

Djeca su kao nježno cvijeće u polju kojem škodi svaki mraz. Obično su dobroćudna i marljiva, ako su pod paskom, ali zli drugovi, rđavo društvo, zlo štivo, loši igrokazi u kinu, pa po gdjekad loš primjer u domu, duhan i alkohol prerano razorno djeluju na mladi život. Kao što mraz cvijeće popari, te brzo zatim uvene i propadne, tako propadne i mnogi mladi život učenika, a da nije donio nikakve koristi sebi, roditeljima i narodu iz kojeg je nikao.“

Unatoč tomu što se vrijeme mladosti i odrastanja u odrasloj dobi često idealizira, djetinjstvo većini ostaje u sjećanju kao najljepše razdoblje života. Sastavni dio djetinjstva igre su i igračke. Igram djeca oponašaju svijet odraslih u potrazi za obrascima ponašanja koji će im biti najkorisniji. Osnovna uloga igre, a samim time i igračke, kao što je razvijanje mašte, oblikovanje osobnosti i otkrivanje svijeta, ostala je ista od davne prošlosti do danas.

Na oblike igre i izgled igračaka uvelike su utjecala tehnološka i civilizacijska dostignuća. Dok su se djeca u građanskim obiteljima već krajem 19. stoljeća imala prilike igrati različitim kupovnim igračkama, velikom su broju djece na selu kupovne igračke bile nedostupne sve do kraja 50-ih godina 20. stoljeća pa su ih odrasli ili djeca sama izrađivali od materijala koje su imali pri ruci. Takve *tradicionalne* igračke dio su naše kulture koja se razvijala od sredine 19. do sredine 20. stoljeća, a način njihove izrade prenosio se s koljena na koljeno.

U najranijoj dobi djeteta nije postojala razlika između igračaka za dječake i za djevojčice. Igračke su bile različite zvečke od osušene glavice maka ili ljuska oraha ispunjena zrnjem te lopte izrađene od vune, platna pa čak i svinjskog mjehura. Kad bi se djeca počela međusobno družiti i igrati, počinjali bi samostalno ili uz pomoć braće i sestara, roditelja, baka i djedova, izrađivati svoje igračke - različite svirale, krpene lutke, plesti košare... Takve igračke bile su jednostavnije i izrađene od materijala iz prirode – drva, kukuruzovine, različitih plodova. Samostalnu izradu igračaka zbog razvoja mašte i kreativnosti podržavala je i književnica Marija Jambrišak smatrajući kako „Djeci ne valja davati gotovih igračaka, već samo građu za nju, primjerice pijesak, štapiće, kamenčiće, kocke, letvice, papire itd. Mašta djeteta je vrlo produktivna, pa joj moramo dati ne samo zgodne prilike djelovanju, već i zgodna materijala.“⁴⁵

45 Jambrišak, Marija (1900). Igračke naše djece. Na domaćem ognjištu, 1/ 4, Zagreb, 97

37. Dječak s vlakom od krastavaca

Od listova biljaka, izdubljenih i oguljenih grana ili daščica na uzici koje bi vrtnjom proizvodile zvuk sličan zujanju, djeca su izrađivala svoje zvučne igračke. Grančica češljugovine s tri kraka, od kojih srednji mora biti kraći od vanjska dva, koristila se za izradu *klepetaljki*. Kraća grančica probila bi se čavličem ili duljim glogovim trnom i pričvrstila u srednji krak, a gotova igračka proizvodila je osobit zvuk kada se trljala između dlanova. Kora drveća koristila se za izradu *roga*, a kukuruzovina za izradu *guslica* ili *egeda*. Kukuruzovina se uzduž prerezala na dva ili više dijelova, a dio koji imitira strune podlagao se na oba kraja komadićem kore. Držala se rukom za dršku, a naglim pokretima prerezani dijelovi udarali su u središnji dio i tako stvarali zvuk.

Složenije igračke poput minijatura namještaja, saonica ili lutaka, djeci su izrađivali roditelji, bake i djedovi. Djevojčice su se igrale lutkama od starih krpa s nacrtanim licem i s nogama od grančica ili štapića. Opisujući dječje igre na području sela Klakar, učitelj Luka Lukić je zabilježio da djevojčica „Ima svoju luci ili bebu od krpa napravitu ili gotovu kupitu, pa ju nosi, ljubi, oprema, rasprema u sobi na klupe, ge nikom ne smeta. Tud raširi i nje krevetak i ormanić, pa slaže (krpice) lutkino ruvo. Marame, rubine, tkanice, kalute, suknje i sve drugo.“⁴⁶

Lopticom poznata i kao *Jo-jo*. Izrađena je od krep papira, punjena piljevinom i omotana koncem. Kroz nju se provlačila tanka elastična guma koja se rastezala pa je loptica skakala. Ove su se igračke prodavale na sajmovima, proštenjima i kirvajima. „Lopticama se igralo držeći ih za gumu, nije sa bacala iz ruke. Na vašarimo kod istih prodavača su kupovane i ptice od obojenog perja.“

46 Lukić 2020 : 896

38. Minijaturist

Do druge polovine 20. stoljeća igračke su se izrađivale i kao dodatni proizvodi raznih obrta. Organizirana izrada igračaka u Hrvatskoj postojala je samo na tri lokaliteta – Hrvatsko zagorje, Prigorje i Dalmatinska zagora, a njihovi proizvodi poput drvenih bojanih konjića, leptira, ptica s pomičnim krilima i šarenih svirala, kupovali su se na sajmovima.⁴⁷ Stoga nije neuobičajeno i u kućama Brodskog Posavlja pronaći drvene igračke *klepetaljke* ili konjiće na kotačima proizvedene u Hrvatskom zagorju pa čak i u Dalmatinskoj zagori u selu Zelovo. Od licitara su se kupovala šarena srca, konjići i *bebe*, dok su se od stolara mogle nabaviti oslikane ptice, sviraljke, patke s pomičnim glavama. Igračke proizašle iz lončarskih radionica Brodskog Posavlja uglavnom su bile razne figurice, štedne kasice u obliku životinja i minijature posuđa. Lončari su izrađivali i sviraljke, najčešće zoomorfnog oblika, koje bi proizvodile zvuk jednostavnim upuhivanjem zraka.

Keramičke posudice s cjevastim izljevom pronađene su i kod mnogih prapovijesnih kultura. Za njihovu namjenu postojale su brojne pretpostavke pa se tako smatralo da su bile lule za pušenje ljekovitih trava, posudice za rasvjetu (uljanice), rjeđe glazbeni instrumenti, dok ih je njemački istraživač Heinrich Schliemann⁴⁸ opisao kao bočice za dohranu djece odnosno bočice za mlijeko.⁴⁹

47 Biškupić Bašić, Iris (2017). Dječje igračke kao dio zavičajnosti. Djetinjstvo i zavičajnost: jesu li u krizi?, Zbornik radova. Split, 30

48 Heinrich Schliemann (Neubukow, 6. siječnja 1822. - Napulj, 26. prosinca 1890.) Njemački istraživač koji je otkrio Homerovu Troju na brdu Hissarlıku, a zatim Mikenu, Orhomen i Tirint.

49 Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012 : 28

Truba od kore

Glazbeni instrument – truba, napravljena od spiralno uvijene vrbove kore. Na gornjem kraju kora je pričvršćena drvenim klinom.

Lutka od kukuruzovine

Igračka izrađena od listova kukuruza (*komušine*). Ovakve lutke izrađivala su djeca sama.

Egede

Glazbeni instrument gusle – *egede* izrađene od kukuruzovine. S gornje strane su prorezane. U taj se prorez umetao štapić od kukuruzovine.

Klepetaljka

Igračka koja proizvodi zvuk kada se trlja između dlanova. Izrađena je od grančica češljugovine s tri kraka. Kraća grančica pričvršćena je u srednji krak.

Pištaljke

Klišković Mato, Slavonski Brod, 2. pol. 20. st. Pištaljka u obliku trbušaste posude, kružnog dna, ocakljena izvana žutosmeđom bojom. Kratak vrat s valovitim obodom. Puše se u cijev savijenu bočno ispod vrata posude.

E 670a i 670b

Fućkalica

Ignjatović Čedo, Slavonski Brod, 1967.
Fućkalica, zviždaljka u obliku posude za vodu - *testije*, *košova*. Puhanjem u izljev proizvodi se zvuk kad je posuda napunjena vodom.
E 2002

Lončić i poklopac

Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Lončić s jednom drškom, izvana ocakljen zelenom bojom.
MBP-15518

Pištaljka

Mićić Zvonimir, Slavonski Brod, 1987.
Keramička pištaljka s jednom drškom u obliku posude za vodu - *testije*. Zviždi se na izljev. Ukrasi su okomiti u crnoj i bijeloj boji.
E 3185

Šalica

Klišković Mato, Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Šalica širokog otvora s jednom drškom, izvana ukrašena razlijevanjem boje.
E 671

Pištaljka

Mićić Zvonimir, Slavonski Brod, 1987.
Keramička pištaljka u obliku ptice. Zviždi se na rep ptice. Ocakljena keramika, ukrašena bijelom, plavom, smeđom i zelenom bojom.
E 3186

Kuglofnica

Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Keramički kalup za pečenje kolača kuglofa, žutosmeđe boje.
E 767

Šalica

Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Keramička šalica s jednom drškom izvana ocakljena zelenom bojom.
E 769

Kuglofnica

Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Keramički kalup za pečenje kolača kuglofa, žutosmeđe boje.
MBP-15516

Lončić

Klišković Mato, Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Lončić s jednom punom plosnatom drškom, ocakljen žutom, smeđom i zelenom bojom, izvana ima okomite kanelure.
E 1085

Kolijevka - bešika

Slavonski Kobaš, 1930.
Drvena kolijevka za lutke izrađena od tankih daščica u obliku sandučića. Ima povišene bočne stranice, zaobljene na vrhu. Izvana obojena plavom bojom.
E 295

Lončić

Slavonski Brod, 2. pol. 20. st.
Lončić s jednom drškom, širokog dna koji se prema vrhu sužava. Rub otvora je žljebast s izvučenim izljevom, ocakljen smeđom bojom.
E 1578

Krevet

Sikirevci, 1948.
Dječja igračka izrađena od neobojenog drveta. Na prednjoj stranici motiv romba. Stražnja stranica kreveta je viša, valovito izrezana s kružnim probijem pri vrhu.
E 2273

Krevet

Novi Sad, 1926.

Igračka napravljena od tankih drvenih daščica. Bočne stranice su jednake visine i oblika s valovitim rubom. Krevet je obojen sivom bojom.

E 2862

Klupa

Trnjanski Kuti, 1956.

Uska drvena klupa bez naslona na dvije noge u širini klupe usađene u proboje u sjedalju. Obojena zelenom bojom.

E 3172

Ormar

Trnjanski Kuti, 1956.

Dvokrilni ormar izrađen od svijetlog drva, neobojen. Unutrašnjost je podijeljena pregradom. U gornjem rubu je valovito povišenje.

E 3168

Klupa

Slavonski Brod, 1. pol. 20. st.

Drvena igračka obojena bijelom bojom. Ima dvije noge spojene u donjem dijelu. Pod sjedaljom klupe umetnuta je jedna ladica.

E 3174

Stol i stolice

Trnjanski Kuti, 1956.

Stol - *trpezica* na četiri uspravne noge ukucane čavlima u ploču stola. Uglovi ploče su zaobljeni. Stol je izrađen od svijetlog neobojenog drveta kao i stolice. Sjedište je pravokutnog oblika u koje su čavličima pričvršćene četiri visoke noge.

E 3169, 3171 a-d

Korito

1. pol. 20. st.

Igračka dubljena iz jednog komada drveta s ravno odrezanim rubovima.

E 3173

Korito za pranje rublja

1. pol. 20. st.

Drvena igračka napravljena od tankih daščica. Duže bočne stranice se produžuju u drške korita.

E 3210

Stol i stolica

Marija Bistrica, oko 1976.

Stol i stolica oslikani žutom bojom s donje strane, dok su s gornje strane obojani crvenom bojom sa zeleno bijelim cvijetom.

MBP-24661, 24662

Ormar

Laz Stubički, 2006.

Ormar obojen crvenom bojom i ukrašen velikim plavim cvjetovima.

Ima dvoja uska vrata.

E 4254

Stolice

Laz Stubički, oko 1986.

Drvena stolica donjeg dijela obojenog žutom bojom dok su naslon i sjedište crveni s plavim i bijelim ukrasima - cvijeće i valovite linije.

MBP-24663 i MBP-24664

Krevet

Laz Stubički, 2006.

Krevet za lutku crvene boje s velikim plavim cvjetovima. Prednja i stražnja strana kreveta pričvršćene su čavlicima za donju dasku.

E 4255

Tkalački stan

Babina Greda, 1. pol. 20. st.

Igračka tkalački stan s horizontalno postavljenom osnovom, ukrašen paljenjem na vanjskim bočnim stranicama.

E 813

Vitlić

Donja Bebrina, 2. pol. 20. st.

Umanjen model pomagala pri tkanju. Na križnom postolju s okomitom šipkom u sredini, okreće se stožasta šuplja konstrukcija na koju se stavlja *kanjura* niti, a koja se okretanjem konstrukcije odmatala te namatala na drugu spravu - *čekrk*.

E 2534

Pilar

Gundinci, 1. pol. 20. st.

Drvena obojena figura muškarca koji u ispruženim rukama drži metalnu pilu opterećenu kamenom.

E 1089

Konj i kola

Strizivojna, 1980.

Igračka izrađena iz mekog drveta grublje izrade. Na uskoj daščici na četiri kotača je konjić obojen u bijelo, a iza njega na istoj daščici su kolica obojena žuto s crnim i bijelim točkama.

E 2535

Ptica

Sikirevci, 1. pol. 20. st.

Ptica izrezana i sastavljena iz dva dijela. Glava i trup iz jednog, a krila i rep izrađeni iz više rezbarenih dijelova drveta. Igračka je ukrašena plavom, crvenom i zelenom bojom - točkasti ukrasi.

E 2274

Ptica

Kruševica, 1944.

Drvena ručno rezbarena ptica. Ima iscrtane oči i crno obojen kljun. Po glavi i tijelu crne točkice. Perje je djelomično obojeno žutom, plavom i crnom bojom.

MBP-37907

Kovači

Bebrina, 1939.

Drvena igračka dva kovača koji naizmjenično kuju potezanjem letvice.

E 2269

Atletičar

Beravci, 1979.
Drvena igračka izrađena iz više dijelova. Na dršku je rukama spojen atletičar. Drveni štapić prolazi kroz ruke, a okretanjem štapića atletičar izvodi razne pokrete.
E 2451

Majmun atletičar

Slavonski Brod, 1980.
U drvenom pomičnom okviru, stranica produženih prema dolje, na olabavljenoj pomičnoj uzici, visi majmun pomičnih ruku i nogu. Stezanjem produžetaka okvira, uzica se napne i majmun prebacuje preko nje.
E 2666

Plesači

Strizivojna, 1980.
Drvena igračka obojena žutom bojom s crvenim i zelenim linijama. Dva para plesača stoje na postolju na kojem su kotačići. Između svakog para je drveni klin oko kojeg je omotana žica čiji završeci u gornjem dijelu oponašaju njihove ruke. Guranjem štapa plesači se vrte.
E 3154

Konj

Laz Bistrički, 2. pol. 20. st.
Konj na drvenom postolju koje ima četiri kotačića. Konj je crne boje s bijelim šarama. Griva i rep izrađeni su od smeđeg krzna.
E 1656

Konj i kola

2. pol. 20. st.
Kola s konjskom zapregom obojena crvenom bojom i ukrašena plavo-bijelim šarama. Unutrašnjost kola je žute boje. Konj je obojen bijelom bojom s crnim ukrasima.
E 1657

Sviraljka - čekić

Laz Stubički, 2006.
Sviraljka u obliku čekića izrađena od dva dijela - gornji dio je glava čekića, a donji je drška. Ukrašena je žutim, bijelim, crnim i plavim šarama i točkicama, i obojena crvenom bojom.
E 4251

Sviraljka – kokot

Zelovo, 2006.

Sviraljka u obliku kokota, izrađena od dva dijela. Na prednji dio svirale pričvršćen je motiv kokota u crvenoj boji ukrašen šarama.

E 4252

Tambura

Zelovo, 1972.

Tamburica s četiri metalna praga na vratu. Stražnja i bočna strana obojene su žutom bojom, kao i prednji gornji dio. Vrat i rubovi su crni. Prednji dio je neobojen i ukrašen stiliziranim cvjetnim motivom.

E 1655

Frula

Zelovo, 1972.

Sviraljka *frula*, četvrtastog oblika, obojena žutom bojom i ukrašena crvenim i zelenim šarama. Na gornjoj strani su rupice za prebiranje.

E 1652

Violina

Zelovo, 1972.

Sviraljka u obliku violine obojena žutom bojom i ukrašena crvenim i zelenim šarama. Na gornjoj strani su rupice za prebiranje.

E 1654

Sviraljka – ptica

Zelovo, 1972.

Sviraljka izrađena u obliku ptice. Sprijeda ima zašiljeni kljun, a straga široki rep. Obojena je žutom bojom i ukrašena raznobojnim linijama i crticama.

E 1653

Čegrtaljka

Glogovica, sredina 20. st.

Izrađena iz drva, sastoji se od okvira u kojem je dužinom napeto elastično pero, na jednom kraju zapeto za nazubljeni valjak drške. Kad se vrtili okvir na dršci pero zapinje za valjak i proizvodi zvuk.

E 1856

Čegrtaljka

Zagrađe, 1980.

Drvena igračka i glazbeni instrument. Na dršci je nazubljeni valjak kojeg obuhvaća okvir s elastičnim perom. Okretanjem okvira oko valjka pero zapinje za njegove zupce i proizvodi zvuk.

E 2447

Zvrk

Beravci, 1979.

Sastavljen iz više dijelova. Kroz probušeni veći orah provučena je drvena šipka koja je na donjem dijelu opterećena kestenom. Na šipki u orahu je namotana uzica koja izlazi kroz poseban proboj. Na kraju žice je privezana drvena šibica čijim povlačenjem uzica u orahu se odmata i namata što stvara zvrk.

E 2669

Zvrk

Beravci, 1979.

Izrađen od polovice drvenog mosura. Kroz proboj mosura provučena je drvena šipka koja u gornjem dijelu služi kao prihvat kako bi se zvrk mogao zavrtjeti. U donjem dijelu šipka je zašiljena.

E 2667

Zvrk

Trnjanski Kut, 1976.

Sastavljen iz više dijelova. Kroz probušeni veći orah provučena je drvena šipka koja je na donjem dijelu opterećena kestenom. Na žici u orahu je namotana uzica koja izlazi kroz poseban proboj. Na kraju žice je privezana drvena šibica čijim se povlačenjem uzica u orahu odmata i namata, što stvara zvrk.

E 2673

Zvrk

Beravci, 1979.

Izrađen iz jednog komada jelovog drveta. Sredina zvrka je kvadratnog presjeka. Donji dio je zašiljen, a u gornjem dijelu zvrk prelazi u prihvat kako bi se zvrk mogao zavrtjeti.

E 2668

Puška

Klakar, 1975

Igračka izrađena od bazgovih cjevčica kroz koje se *ispaljuju* metci (otpaci lana ili konoplje).

E 2671

Puška

Klakar, 1975.

Igračka izrađena od bazgove cijevi koja je na jednom kraju zatvorena drvenim čepom. U čepu je proboj za širinu tankog mlaza vode koji se istiskuje drvenom šipkom.

E 2672

Zvečka

1920.

Drvena nebojena zvečka s dugom drškom. Rad tokara.

E 3184

39. Dječak s vlakom i Igračka vlak

TVORNIČKE IGRAČKE

Slavonski Brod nije bio centar proizvodnje igračaka kao što su to bili neki dijelovi Hrvatske, no ipak su pojedini tradicijski obrti izrađivali i prodavali predmete u svojstvu igračaka. U Brodu na Savi 20-ih godina 20. stoljeća, u Karadžićevoj ulici, radila je tvornica *Fern i drug, fabrikacija dječjih kolica, igračaka i fine košaraške robe* čiji su vlasnici bili Fern Ella Fern i Eliša Amkraut. Tvornica se 1921. godine našla u okviru novog industrijskog poduzeća i mijenja naziv u *Prva brodska tvornica kovinskih predmeta d.d. u Brodu n.S.* Bila je kratkog vijeka i propada već 1924. godine.

Toldi Zvonimir, „Novo industrijsko poduzeće u Brodu, 101 brodska priča, knjiga druga, (Slavonski Brod, 2012), 91-92

42. Reklama iz Hrvatske zajednice

Osim kao predmet kojim se djeca koriste u igri, igračke su i svjedoci prošlosti. Oblikom i materijalom nekoć su bile nešto drugačije od današnjih igračaka. U srednjem i ranom novom vijeku bile su dostupne samo djeci iz imućnijih obitelji, a njihova je izrada bila individualna i ograničena.

Proces industrijalizacije doveo je do značajnih promjena u načinu života što se odrazilo i na dječji svijet. U razdoblju prosvjetiteljstva (18. st.) proizvodnja igračaka napreduje od usputne djelatnosti do obiteljskih radionica, a u 19. stoljeću osnivaju se tvornice igračaka uglavnom na prostoru današnje Njemačke i Austrije.

41. Kolica pletena od šiblja

„Sjećam se kao dijete, jedne doista zanimljive radnje koja je pripadala starom bračnom paru Morvaj, jer je u njoj bilo divnih igračaka: *Kete Kruse* lutaka, kolica za lutke, romobila, bicikala, divnih velikih staklenih klikera u raznim bojama. Pravi raj za djecu. U radnju se moglo ući bez kupovine, dugo razgledati, pa čak i poigrati se jer su starci voljeli djecu i dozvoljavali nam da se lijepo zabavimo.“

Najfeld, Etelka, (2006). Prilozi za povijest židova u Slavanskom Brodu. Zihrono Livraha. Neka je blagoslovljena uspomena na njih. Brodski trag, studeni 2006, (Slavonski Brod, 2006), 13

Razvitak industrije i tehnologije te otkriće novih materijala (kao što je plastika) omogućili su izradu trajnijih, pokretnih igračaka koje proizvode zvukove. Proizvode se slagalice, konjići za ljuljanje, kuće i kolica za lutke, kao i igračke koje su imale edukativni element – slagalice, knjige, karte, igre na ploči. Industrijska proizvodnja i promjena u izradi i dizajnu igračaka, omogućila je da igračke prijeđu granice imućnijih gradskih sredina. Mnoge od tih igračaka s početka 20. stoljeća, ovisno o mjestu stanovanja i financijskim mogućnostima obitelji, postale su dostupne i djeci na prostoru Hrvatske.⁵⁰

Osim o samom djetinjstvu, igračke mnogo toga otkrivaju o promjenama u društvu i kulturi, kao što su: trendovi u odijevanju, opremanje doma, promjene u privatnom životu, priprema i skladištenje hrane, prehrambene navike. Lutke su se kroz povijest oblikovale ovisno o shvaćanju ljepote i mode određenog vremena. Među omiljenim igračkama od davnina su likovi životinja, naročito konjići te lopte.⁵¹

43. Razglednica *Djevojčica s lutkom*

50 Batinić, Štefka i Serdar, Elizabeta (ur.), (2019). *Stoljeće djeteta u Hrvatskoj*, katalog izložbe. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 86, 89, 91

51 Balen-Letunić i Rendić-Miočević 2012 : 31-33

Najomiljeniji *plišanac* među djecom je medvjedić ili engl. *Teddy bear* koji je ime i popularnost stekao u Americi zahvaljujući predsjedniku Theodoru Rooseveltu. Nakon što je predsjednik odbio ustrijeliti crnog medvjeda vezanog za drvo, u *Washington Postu* je osvanuo naslov o tome događaju dok je karikaturist *Washington Star*, Clifford Berryman, upotrijebio događaj kao metaforu za Rooseveltovu neodlučnost oko spora za granice Missisippija. Berrymanova karikatura ubrzo je postala poznata diljem Sjedinjenih Država i inspirirala vlasnike trgovine igračaka Rose i Morrisa Michtoma iz Brooklyna da naprave prvu igračku - plišanog medvjeda, koju su nazvali Theodore Roosevelt. Prije daljnje izrade medvjedića, Morris Michtom je pisao Rooseveltu, tražeći dopuštenje da ga nazove *Teddy's Bear*. Do 1908. godine postao je toliko popularna igračka da se stvorila bojazan kako bi zamjena lutaka medvjedićima uništila majčinske instinkte kod djevojčica.⁵²

44. Djevojčica s lutkom i medvjedićem

Proizvodnja plišanih igračaka započela je 1880. godine zahvaljujući Margaret Steiff i njevoj manufakturnoj radionici koja ubrzo prerasta u tvornicu *Margarete Steiff G.m.b.H.* u kojoj proizvode plišane sloniće za šivaće igle. Slonići su rasprodani kao igračke, što je potaknulo proizvodnju drugih igračaka - mačaka, pasa, zečeva, a od 1902. godine i medvjedića s pokretnim udovima.⁵³

45. Neda Milčić i Mario Calvi s igračkama

52 https://www.si.edu/object/teddy-bear%3Anmah_491375 (pristupljeno 6.10.2022.)

53 Biškupić Bašić, Iris (2016). Zbirka dječjih igračaka i igara, katalog zbirke. Zagreb : Etnografski muzej, 95-99

Konj za ljuljanje

Sredina 20. st.

Konj za ljuljanje od kaširanog papira na crvenom postolju. Ima kožnate uzde i ramenima spojeno metalno stremenje na obojeno sedlo.

MBP-16452

Šivaća mašina

ZMI, Moskva, 1963.

Dječji šivaći stroj s kartonskom kutijom. Izrađen je od metala s postoljem od tvrde plastike. Okretanjem ručice pokreće se mehanizam pa dijete može šivati. Ima sve dijelove kao i originalni uporabni šivaći stroj.

MBP-37118

Automobil '57 Chevy

HotWheels, Malezija, 1976.

Žuti metalni automobil '57 Chevy s crnim prozorima i gumama. Podvozje je srebrne boje.

MBP-37306

Zrakoplov A6M Zero

Galoob, Kina, 1987.

A6M Zero, zrakoplov japanskog proizvođača zrakoplova *Mitsubishi Heavy Industries*. Takve je avione tijekom Drugog svjetskog rata koristila Japanska carska mornarica.

MBP-38000

Štednjak

1960. godina

Štednjak - *šporet* na kruto gorivo, izrađen od željeznog i aluminijskog lima. Ima troja vratašca na prednjoj strani, za ložište, pepeo i pećnicu.

E 3933

Televizor

Kina, oko 2010.

Plastični televizor na navijanje zeleno-plave boje. Nakon navijanja slike se izmjenjuju na ekranu uz glazbu. U gornjem desnom uglu je sat s pomičnim kazaljka.

MBP-38764

Prijenosno računalo

Oko 2000.

Super Notebook s više funkcija: učenje gramatike i matematike, rješavanje mnogobrojnih kvizova (zemljopis, povijest, opće znanje, životinje), igranje raznih igrica (vješala, križić-kružić, memo...), crtanje, sviranje. Uz Super Notebook dolazi miš, memorijska kartica i kabel pomoću kojeg se priključuje na struju. MBP-39180

Štrumpfovi

Njemačka, 1981.-1984.

Gumene figurica štrumpfova. Likove je izmislio Pierre Culliford, poznat pod imenom Peyo. Prvi put se pojavljuju u Johan and Peewit, 23. listopada 1958. u albumu "La Flûte à Six Schtroumpfs" (Flauta šest štrumpfova).

MBP-37982-37988

Na području Hrvatske, plišane igračke isključivo su proizvodile dvije tvornice – *Lanena industrija Osijek* (LIO) osnovana 1901. godine i *Krapinska tekstilna industrija* osnovana 1924. godine, koja s vremenom mijenja naziv u *Krateks*. U sklopu tvornice *Krateks*, a u korporaciji s tvornicom *Miš* iz mjesta Siedlce u Poljskoj, 1982. godine osnovana je tvornica *Tik-Tik* u kojoj su se proizvodile dječje igračke i suveniri. Najpoznatije plišane igračke proizašle iz te tvornice su Vučko (maskota Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine) i Zagi (maskota Univerzijade u Zagrebu 1987. godine).⁵⁴

54 Biškupić Bašić 2016 : 105

Zagi

Tik-Tik, Krapina, 1987.

Maskota/dječja igračka vjeverica Zagi, simbol Europskih studentskih igara - Univerzijade održane u Zagrebu 1987. godine. Bijele je boje s repom u duginim bojama. Oko vrata ima bedž Univerzijade. MBP-38707

Mačka

Tik-Tik, Krapina, 1987.

Plišana mačka crveno-bijele boje. MBP-38350

Patak

Tik-Tik, Krapina, 80-e 20. st.

Plišana igračka u obliku patka žute boje, u crvenoj majici i šarenoj kapi šilterici. MBP-38351

Hugo

Tik-Tik, Krapina, 1996.

Trol Hugo, žute je boje odjeven u ružičasto-plave hlače s jednom naramenicom. Ima naglašene rogove, crnu kosu i dugi rep s dlakavim crnim završetkom. Igračka je nastala prema istoimenom liku prijateljskog trola Huga koji se bori protiv zla kako bi spasio svoju obitelj, iz medijske franšize koju je kreirala danska tvrtka Interactive Television Entertainment 1990. godine. Igrica se prikazivala u 40 zemalja svijeta te je bila popularna od 1991. do 2007. godine, a u Hrvatskoj se prikazivala od 1995. do 2004. godine. MBP-38723

46. Djeca u kolicima za lutke i Kolica za lutke

Omiljena igra djevojčica oduvijek je bila igra s lutkama koje su se gotovo uvijek oblikovale prema idealima ljepote određenog vremena. Sačuvani primjerci lutaka iz antičkih vremena izrađivani su od različitih materijala poput drveta, keramike ili kosti, a o visokoj kvaliteti oblikovanja svjedoče njihovi pomični udovi.

U 19. stoljeću pojavljuju se lutke od drugih materijala kao što je celuloid koji je predstavljao revoluciju zbog svojih svojstava - neraskidivost, perivost, postojanost u boji i bio je higijenski od drugih materijala. Proizvodnja lutaka od celuloida započela je u tvornici *Schildkröt Rheinische Gummi und Celluloid Fabrik*, Mannheim, prvoj njemačkoj tvornici celuloidnih lutaka⁵⁵ prepoznatljivoj po tvorničkom logotipu u obliku kornjače.

47. Lane

U selima su češće bile lutke načinjene od kukuruzovine, krpa, drva i papira. Papirnate lutke pojavljuju se još 1810. u Londonu i bile su jednako popularne kod djevojčica u seoskim i gradskim sredinama. Njihovo širenje počinje oko 1900. godine pojavom ženskih časopisa. Nisu bile skupe i bile su široko dostupne.⁵⁶ Na području bivše Jugoslavije najpopularnije papirnate lutkice bile su lutka Cica i lutka Lu koje su se mogle pronaći u brojevima *Politikinog Zabavnika*. S obzirom na to da su 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća lutke Barbie bile skupe ili još nepoznate i nedostupne u našim krajevima, papirnate Cica i Lu, mogle bi se smatrati njenom pretečom.

49. Papirnata lutka Cica

48. Djevojčica s papirnatim lutkama

55 Biškupić Bašić, Iris (2014). Kako je nastala nova zbirka Etnografskog muzeja. Etnološka istraživanja, 18/19, Zagreb, 138, 139

56 <https://petticoatsandpistols.com/2021/03/08/a-short-history-of-paper-dolls/> (pristupljeno 6.10.2022.)

Lutka Barbie na tržištu se prvi put pojavljuje 9. ožujka 1959. godine. Bila je odjevena u crno-bijeli prugasti kupaći kostim. Imala je plavu kosu skupljenu u visok rep. Bila je to prva plastična masovno proizvedena lutka u SAD-u s osobinama odrasle osobe. Osmislila ju je Ruth Handler suosnivačica tvornice Mattel. Inspiraciju je dobila promatrajući kćer koja se s papirnatim lutkama igrala svijeta odraslih žena. Kako bi djevojčicama omogućila da zamisle budućnost u različitim ulogama, stvorila je lutku Barbie.

<https://www.history.com/news/barbie-through-the-ages> (pristupljeno, 22.2.2023.)

50. Prva lutka Barbie

U bivšoj Jugoslaviji igračke su se proizvodile u tvornicama *Biserka*, *Jugoplastika*, *25. maj* i *Mehanotehnika*. Izrađivane su iz različitih materijala (metal, plastika, pliš...) ovisno o vremenu nastanka i modi tog doba, a dolazile su u raznim oblicima.

U Slavenskom Brodu kupovale su se u trgovini *Jugoplastike* u kojoj se „... moglo kupiti sve, od čizme, lopte, torbe do igračke“,⁵⁷ u Dječjoj robnoj kući *Bambi*, kao i u Robnoj kući *Vesna*⁵⁸ u kojoj je bio „...najbogatiji izbor igračaka...“⁵⁹ Igračke su se i dobivale od rodbine u iseljeništvu: „Imali smo tetu u Americi pa nam je ona slala igračke kakvih ovdje nije bilo.“⁶⁰

Generacije 60-ih i 70-ih koje si nisu mogle priuštiti kolekcije olovni vojnika, sjećaju se kako su na kioscima kupovali žvakaće gume pod nazivom *Čarobna vrećica*. Njihova je posebnost bila u poklonfiguricama koje su se u njima dobivale. Moglo se tako za malo novaca sakupiti figurice Indijanaca, kauboja i vojnika američke konjice.⁶¹

Na području Hrvatske najstarija tvornica igračaka, *Biserka*, osnovana je 1946. kao zanatlijska zadruga koja se bavila pletenjem mreža, a postupno su počeli proizvoditi dječje igračke i kožnu galanteriju. Zadruga ubrzo prerasta u *Obrtničko proizvođačku zadrugu dječjih igračaka i kožne galanterije*. Godine 1958. mijenja ime u *Poduzeće za proizvodnju dječjih igračaka i galanterije Biserka*. Isprva se radilo o lutkama od jute napunjenih slamom. Nakon uvođenja plastičnih masa primarno se počinje baviti proizvodnjom igračaka od gume i plastike.⁶²

52. Dječja robna kuća *Bambi*

57 Terensko istraživanje, Slavonski Brod, 2022.

58 Robna kuća Vesna, prozvana "brodska plavo-žuta ljepotica", otvorena je 9. veljače 1971. godine. U to je vrijeme bila jedna od najmodernije opremljenih trgovina na ovim prostorima. Izgrađena na tri etaže, prostirala se na 5000 kvadratnih metara. Igračke su se mogle kupiti u prizemlju zgrade. Arhitekt robne kuće bio je ing. arh. Milivoj Peterčić iz Zagreba.

59 Igračka – djetetov prijatelj. Brodski list, broj 51, (Slavonski Brod, 23. prosinca 1988), 16

60 Terensko istraživanje, Slavonski Brod, 2023.

61 Terensko istraživanje. Slavonski Brod, 2021.

62 Biškupić Bašić 2016 : 71-81

51. Robna kuća Vesna

Posebnost tvornice *Biserka* bila je licenca američke tvrtke *The Walt Disney Company*, koja im je omogućila proizvodnju lutaka prema Disneyevim likovima. Iako su kupovne igračke u to vrijeme bile rijetkost do djece su, zahvaljujući *Biserki*, ipak pristizali Mickey Mouse, Pajo Patak, Šiljo, Pluton. Uz njih proizvodili su i druge likove iz bajki kao što su Crvenkapica, Ivica i Marica te društvene igre Čovječe, ne ljuti se, Mlin i Tombola.⁶³

63 Batinić i Serdar 2019 : 96, 97

Dimnjačar

Biserka, Zagreb, 1965.

Gumena igračka dimnjačara, odjeven u crno dimnjačarsko odijelo s četkom preko ramena i desnom rukom u džepu.

MBP-37128

Crvenkapica

Biserka, Zagreb, 2. pol. 20. st.

Gumena figurica djevojčice u žutoj haljinici s plavom pregačom i crvenom kpicom na glavi. U ruci drži plavu košaricu.

MBP-37745

Medvjedić

Biserka, Zagreb, 60-te 20. st.

Gumena igračka medvjedića smeđe boje u zelenim hlačama.

MBP-37992

Praščić

Biserka, Zagreb, 2. pol. 20. st.

Gumena igračka, jedan od tri prašćića iz priče, u bijeloj mornarskoj košulji s plavom mašnom.

MBP-37215

Kauboj

Biserka, Zagreb, 2. pol. 20. st.
Gumena igračka dječaka kauboja, art 172., u plavoj košulji, smeđim hlačama i prsluku. Oko vrata ima crvenu maramu, a na glavi plavi šešir. Na remenu oko struka visi mu revolver.
MBP-37246

Djevojčica s košarom

Biserka, Zagreb, 2. pol. 20. st.
Gumena figura djevojčice s košarom, art 260.
Djevojčica ima plavu haljinu i crvene cipele. U desnoj ruci nosi košaru s voćem.
MBP-37315

Dječak s knjigom

Biserka, Zagreb, 2. pol. 20. st.
Gumena figura dječaka s knjigom i sladoledom, art 261. Dječak ima žutu majicu i zelene treger hlače. Pod lijevom rukom nosi knjigu i pločicu za pisanje, a u desnoj, iza leđa drži sladoled.
MBP-37314

Miki Maus

Biserka, Zagreb, 1968.
Gumena figura Mikija Mause (Mickey Mouse), zagrebačke tvornice Biserka. Art 155. Nosi žutu majicu i plave hlače.
MBP-37313

Zagi

Biserka, Zagreb, 1987.

Gumena figurica vjeverice Zagi, maskote Europskih studentskih igara - Univerzijade održane u Zagrebu 1987. godine. Bijele je boje s crnim šeširićem. Rep u plavoj, crvenoj, žutoj, zelenoj i crnoj boji.

MBP-37474

Crvenkapica

Biserka, Zagreb, 70-e 20. st.

Lutka "Crvenkapica" izrađena prema predlošku i pravima Walta Disneya. U desnoj ruci drži košaricu. Na glavi ima crvenu maramu, a oko vrata crvenu mašnu. Odjevena je u žutu haljinicu s bijelom pregačom. Na leđima otisnuto Art 150/6

MBP-38851

Petar Pan

Biserka, Zagreb, 1959.

Igračka je u obliku ginjola (vrsta lutke kod koje lutkar umeće ruku unutar lutke, a rukama upravlja prstima iznutra kroz lutku ili pomoću dvije čvrste žice. Glava je izrađena od gume, ima zeleni šeširić s crvenim perom. Na vratu lutke je utisnut logo tvornice i broj artikla, art 28.

MBP-38755

Tvornica konfekcije, galanterije, obuće, tvrde prerade i ambalaže Jugoplastika je osim igračaka proizvodila brojne druge artikle namijenjene djeci - sandale, čizme, kabanice, školske torbe. Tvornica je osnovana 23. studenoga 1952. izdvajanjem iz tvornice plastičnih masa *Jugovini*. U početku su radili na više lokacija da bi krajem 1958. objedinili različite resore proizvodnje u novoizgrađenoj tvorničkoj zgradi.⁶⁴ Osobita pozornost posvećena je proizvodnji igračaka, čije su se kolekcije predstavljale povodom Dana dječje radosti odnosno za novogodišnje praznike.⁶⁵ Posljednja prezentacija lutaka priređena je 1990. kad je izloženo 119 modela. Tom kolekcijom završila je proizvodnja igračaka u ovoj splitskoj tvornici.⁶⁶ Proces privatizacije pokrenut je 1993., a naziv poduzeća bio je promijenjen u Diokom. Stečaj je pokrenut 2000., kada je poduzeće zapošljavalo 2363 radnika. Tvorničke zgrade bile su minirane i porušene 2004., dok je ostatak nekretnina rasprodan do 2006.⁶⁷

Klaun Cico

Jugoplastika, 80-e godine 20. st.

Gumena figura klauna. Ima crne cipele, zelene hlače i crno-žutu prugastu majicu s plavom leptir mašnom.

Na glavi ima crni šeširić.

MBP-37316

Lutka

Jugoplastika, 80-e godine 20. st.

Lutka odjevena u ružičastu haljinu s volanom na krajevima rukava u cvjetnom uzorku. Nedostaje pregača.

MBP-38346

⁶⁴ Đivoje Alemka et. al. (2016). Kolektiv OUR. OdraSTanje 60-ih i 70-ih, katalog izložbe. Split : Etnografski muzej Split, 154, 155

⁶⁵ Ibid, 159

⁶⁶ Ibid, 163

⁶⁷ <https://tehnika.lzmk.hr/jugoplastika/> (pristupljeno 26.6.2023.)

Lutka

Jugoplastika, 80-e godine 20. st.
Lutka s dugom plavom kosom spletenom u dvije pletenice. Odjevena je u haljinu čiji je gornji dio crvene, a donji crveno-bijele boje na prugice. Na nogama ima bijele cipele.
MBP-38490

Lutka

Jugoplastika, 80-e godine 20. st.
Gumena lutka djevojčice koja sjedi. Ima svijetlu kosu, naslikane plave oči i pjegice po obrazima.
MBP-39094

Lutka

Jugoplastika, 80-e godine 20. st.
Lutka kraće svijetle kose. Ima pokretljive plave oči s dugim trepavicama. Odjevena je u crvenu haljinu i sivu košulju.
MBP-38855

Lutka

Jugoplastika, 80-e godine 20. st.
Lutka kraće svijetle kose. Ima pokretljive smeđe oči s dugim trepavicama i naglašene ružičaste obraze. Odjevena je u žuti kombinezon.
MBP-39093

Lisica

Jugoplastika 70-e godine 20. st.
Gumena lisica u sjedećem položaju, žute boje s plavim očima. Rep joj je savinut oko nogu.
MBP-38862

Lutka partizanka

25. maj, Labin, 2. pol. 20. st.
Lutka odjevena u maslinasto-zelenu vojnu odoru koja se kopča s tri metalna gumba, a hlače na stražnjoj strani s jednim. Na nogama ima bijele cipele i čarape. Oko vrata je svezana crvena marama. Na glavi ima kapu sa zvijezdom petokrakom.
MBP-37467

Lutka

25. maj, Labin, 2. pol. 20. st.
Lutka odjevena u bijelu kožnatu suknju i prsluk te majicu modre boje. Oko struka ima smeđi kožni remen. Na nogama ima bijele cipele i plave sokne.
MBP-37468

54. Djeca s igračkama

Slovenska *Mebanotehnika* osnovana je 1952. godine kao poduzeće za proizvodnju i prodaju metalnih i plastičnih proizvoda. Naziv je dobila prema prvoj slagalici proizvedenoj u tvornici. Godine 1990. mijenja ime u *Mehano*. *Mebanotehnika* je od svojih početaka proizvodila 120 različitih artikala, no jedna od najpoznatijih igračaka bio je dječji telefon u kompletu od dva komada koji se proizvodi od 70-ih godina 20. stoljeća te električni vlak s lokomotivom, vagonima i prugom.⁶⁸

U suradnji s talijanskim partnerima u Raši se 1968., u sklopu *Tvornice trikotaže i konfekcije 25. maj* osniva tvornica lutaka i igračaka od plastičnih masa. Tvornicu trikotaže je osnovao NOO Labina u nastojanju da se otvore radna mjesta za supruge rudara i drugih žena. Okosnicu tvornice činili su radnici krojačke radionice u sklopu Istarskih ugljenokopa Raša. Posao je dobilo 60-ak radnika, uglavnom žena. Na Dubrovi se 1975. godine počela graditi tvornička hala, gdje će se nastaviti proizvodnja lutaka i igračaka, sada pod imenom *TIL (Tvornica igračaka Labin)*. Godine 1985. tvornica ide u likvidaciju, a s radom prestaje 1994.⁶⁹

53. Dječji telefon

68 <https://www.mehano.si/en/about-us> (pristupljeno, 22.11.2022.); Biškupić Bašić 2016 : 132

69 Biškupić Bašić 2016 : 85

TRADICIJA U SUVREMENOSTI, LUTKE by MILA

Industriju igračaka u kojoj je moguće proizvesti sve što mašta može zamisliti, možemo slobodno nazvati jednom od najmoćnijih svjetskih mašinerija suvremenog kapitalizma pa su lutke, kakve su se nekoć izrađivale od starih krpa, vune i grančica, danas gotovo pale u zaborav. Ipak, ima pojedinaca koji pokušavaju u život vratiti osuvremenjene, individualizirane i unikatne igračke od recikliranih i prirodnih materijala. U Slavanskom Brodu tako su prije nekoliko godina nastale lutke nazvane Lutke by Mila.

Šivanjem krpenih lutaka Milica Marijanović počela se baviti spontano, kad je za dječji rođendan svojoj nećakinji željela pokloniti nešto unikatno, nešto što se u trgovinama ne može pronaći. Istražujući tehnike i materijale, počela je u svojoj radionici izrađivati lutke od organskog pamuka ili lana po standardu Oeko-tex.⁷⁰

„Volim raditi s vunom i pamukom. To su prirodni materijali i djeci su lutke tople i ugodne na dodir. Ljepše su od plastičnih, odjeću mogu skidati, lutku presvlačiti, raditi čajanke s lutkama. Lutka postane prava prijateljica za cijeli život. Vuna toliko umiruje i opušta i pravo je uživanje raditi s njom. Koristim samo kvalitetne certificirane materijale koji nemaju štetnih i opasnih kemikalija.“⁷¹

S vremenom je počela izrađivati waldorfske lutke⁷² prema učenju Rudolfa Steinera, a koje se izrađuju isključivo po narudžbi i niti jedna lutka nije ista. “Kada me obuzme nekakva sjeta, kada mi ništa ne ide od ruke, kada ne vidim izlaz iz teške situacije, uzmem svoju vunu i napravim malenu slatku lutkicu...”⁷³

Ova vrsta lutaka nema na licu izražene emocije kako bi se djeca mogla poistovjetiti s njima i sama im dati karakter i unijeti u njih emocije. “Često sam dobivala kritike da mi lutke nemaju osmijeh i da su tužne. Moje lutke nemaju osmijeh, niti određen izraz lica. Namjena ovih lutka je da potiču maštu, nježnost, igru. Dijete se igra s tom lutkom i prilikom igre zamišljaju kakvog je raspoloženja njegova lutka. Kada je dijete tužno i lutka je tužna, kada je dijete veselo i lutka je vesela. Djeca se igraju, maze i spavaju sa svojom lutkom, presvlače ju....” ističe Milica.⁷⁴

Proces izrade lutaka koji nije nimalo jednostavan, za jednu je lutku od prirodnih materijala potrebno oko 20 sati rada, prema Miličinim riječima je: “Imam bazu za svaku lutku koju radim, imam šablonu koju sam napravila i koju nacrtam na materijal koji šijem na šivaćoj mašini, okrenem sve to skupa i onda punim. Punjenje je dosta naporno i u tome mi pomogne kćerka. Pošto nemam nikakve šablone za lice, ručno ga crtam i onda vezem koncem”.⁷⁵

40. Lutke by Mila

70 Registrirani trgovački znak, koji predstavlja oznake proizvoda i certifikate tvrtke koje izdaje te druge usluge koje pruža Međunarodna udruga za istraživanje i testiranje u području ekologije tekstila i kože.

71 Terensko istraživanje, Slavonski Brod, 2023.

72 Waldorfska ili Steinerova lutka je oblik lutke usklađen s Waldorfskom filozofijom obrazovanja koju je osmislio Rudolf Steiner. Lutke se u potpunosti izrađuju od prirodnih materijala kao što su vuna, pamuk i lan, koristeći se tehnikama koje su u skladu s tradicionalnom izradom lutaka.

73 <https://green.hr/domaca-kreativka-koja-izraduje-unikatne-lutke-po-waldorfskoj-tehnici-djeca-sama-u-nju-upisuju-emocije/> (pristupljeno 3.4.2023.)

74 <https://www.brodportal.hr/clanak/lutke-by-mila-sve-popularnije-medu-djecom-24741> (pristupljeno 3.4.2023.)

75 Ibid

MAUD BO
By Maud Bo

55. Crveni križ dijeli igračke koje je 1950. putem akcije Tide of Toys prikupila organizacija American Legion

DRUŠTVENE IGRE

56. Kutija s Richterovim kockama za slaganje

Slaganje različitih elemenata poznato je još iz razdoblja antike. Iako se danas izraz *slagalica* (engl. *puzzle*) uglavnom koristi za veći broj dijelova nepravilnih oblika s otisnutim dijelom slike koji se međusobno uklapaju kako bi se dobila cijela slika, *puzzle* predstavlja bilo koji oblik zagonetke gdje se od više dijelova treba složiti traženi oblik. Jedna od najstarijih i najpoznatijih slagalica je *tangram*,⁷⁶ koji, uz mnoge slične, spada u matematičke zagonetke.

Prvu slagalicu sličnu obliku puzzle, izradio je John Spilsbury, britanski kartograf iz 18. stoljeća, koji je zalijepio jednu od svojih karata na komad drveta, koji je izrezao na pojedinačne elemente za slaganje. Dekonstruiranu kartu dao je učenicima kako bi im pomogao u nastavi zemljopisa. Nakon Drugog svjetskog rata slagalice postaju jeftina i popularna zabava za djecu i odrasle.⁷⁷

Bez obzira jesu li im kupovne igračke bile dostupne ili ne, djeca su oduvijek u igri koristila razne dostupne materijale koji bi im služili kao rekviziti ili materijal za gradnju zamišljenih objekata. Po uzoru na dječju igru slaganja, u 19. stoljeću počinju se proizvoditi blokovi za slaganje. Prve drvene blokove za slaganje dizajnirao je Friedrich Fröbel, a konstrukcijske elemente za slaganje izrađene od smjese pijeska, krede i lanenog ulja, patentirali su braća Otto i Gustav Lilienthal. Njihov patent otkupio je dr. Friedrich Adolf Richter, industrijalac iz Rudolstadta⁷⁸ koji je 1880. godine u sklopu svoje djelatnosti⁷⁹ pokrenuo proizvodnju konstrukcijskih elemenata za igru. Richterovi elementi za slaganje potaknuli su proizvodnju niza sličnih setova koji se pojavljuju kroz 20. stoljeće poput Lego kocaka, Konstruktora i sl.

76 Riječ tangram na kineskom znači sedam pločica mudrosti. Riječ je o kineskoj igri koja se sastoji od sedam dijelova, tanova, koji se slažu tako da se formira određena figura. Ne može se sa sigurnošću reći kada je igra nastala.

77 <https://www.spilsbury.com/blog/history-of-puzzles> (pristupljeno 30.11.2022.); <https://www.britannica.com/topic/jigsaw-puzzle> (pristupljeno 30.11.2022.)

78 Grad u njemačkoj saveznoj državi Thüringen.

79 Bavio se proizvodnjom lijekova i farmaceutsko-kemijskih proizvoda. Biškupić Bašić 2016 : 125

Igra Konstruktor

Elektromašinski savez Jugoslavije, Beograd, 1955.
Igra se sastoji od više drvenih elemenata: kutije te pravokutnih, kvadratičnih, kružnih, kockastih i štapićastih elemenata. Igra je trebala pomoći djeci da nauče sastavljati razne predmete prikazane u knjižici s uputama.

MBP-24670

Šah

1. pol. 20. st.

Društvena igra, koja se sastoji od kartonske kutije s dvostranom pločom i krugovima sa šahovskim figurama (16 bijelih i 15 crnih) i kockom.

MBP-24671

Karte Mini memory

sredina 20. st.

Karte *Mini memory* u plastičnoj, prozirnoj kutiji.

MBP-37122

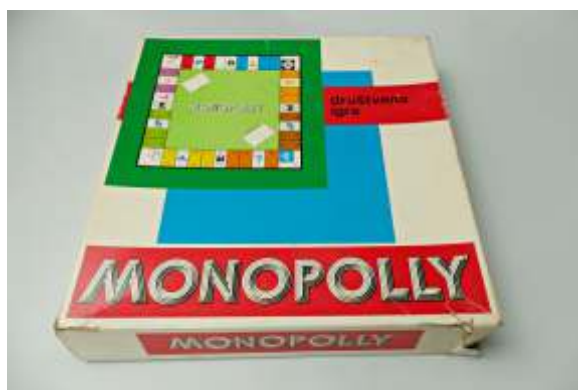

Karte Crni Petar

sredina 20. st.

Karte s otisnutim slikama za društvenu igru Crni Petar. Svaka karta dolazi u paru.

MBP-37124

Monopoly

Biserka Zagreb, 1987.

Društvena igra u šarenoj kartonskoj kutiji. Sastoji se od: kutije s poklopcem, igraće ploče, figurice za igru, kućica i hotela u crvenoj i zelenoj boji, ugovora i hipoteka, novčanica (100, 1000, 10 000 i 50 000) te kartica šansi i iznenađenja. Uz igru je priložena i knjižica s uputama.

MBP-38844

Lego kocke nastaju u Billundu u Danskoj 1932., u stolarskoj i tesarskoj radionici Olea Kirka Christiansena koji je počeo proizvoditi drvene igračke. Četiri godine kasnije radionica dobiva naziv LEGO (skraćena danske izreke *leg godt – igray dobro*). Godine 1949. LEGO proizvodi prvu plastičnu kocku, preteču oblika kocke kakvu danas poznajemo. Patentirao ju je Christiansenov sin Godtfred Kirk, 1958. godine.⁸⁰ Slične i jeftinije verzije kockica za slaganje proizvodila je tvornica *Leco Kosova-Intex* iz Prištine, u kojoj je nastalo nekoliko verzija igrački za slaganje koje su se mogle sastaviti prateći priloženi nacrt.

Kako se industrija igračaka razvijala, rekviziti za igru postali su široko dostupni pa se igračke sve manje izrađuju kod kuće. Sredinom 20. stoljeća postupno svoje mjesto u dječjem svijetu pronalaze različite društvene igre kao što su: *Čovječe ne ljuti se, domino, šab, karte, tombola...*

Drvene kocke za slaganje

1. pol. 20. st.

Dvodijelna kutija s drvenim kockama za slaganje s četiri motiva djevojčice i dječaka koji - sakupljaju žito, čuvaju guske, vješaju rublje i pišu domaću zadaću. U kutiji su i četiri predloška.

MBP-37302

Puzzle Snjeguljica

Ravensburger, Njemačka, 1971.

Puzzle s tri motiva iz Disneyevog animiranog filma *Snjeguljica i sedam patuljaka*. Sadrži kutiju, predloške slike i slagalice.

MBP-37289

Drvene kocke za slaganje

1. pol. 20. st.

Kutija s 12 drvenih kocki oblijepljenih sa svih strana dijelovima motiva sličica iz bajki - Pepeljuga, Crvenkapica, Uspavana ljepotica, Ivica i Marica, Snjeguljica i sedam patuljaka, Mačak u čizmama, koje su prikazane na papirnatim predlošcima.

MBP-38865

Tangram

Njemačka, 80-e godine 20. st.

Matematička je slagalica od sedam dijelova koji se slažu u različite oblike. Sastoji se od dva velika trokuta, jednog trokuta srednje veličine, dva manja trokuta, jednog kvadrata i jednog romba. Ovakva vrsta igre je iz Kine stigla u Europu i Ameriku početkom 19. stoljeća.

MBP-37322

⁸⁰ The LEGO Group History, <https://www.lego.com/en-us/aboutus/lego-group/the-lego-group-history> (pristupljeno 24.11.2022.); LEGO toy, <https://www.britannica.com/topic/LEGO> (pristupljeno 24.11.2022.)

58. Djevojčica s loptom

57. Mendo i Slavica

59. Tamagotchi

Od 60-ih godina 20. stoljeća, iako su igre na otvorenom i dalje prisutne, televizija i kupovne igračke počinju uvelike utjecati na djetinjstvo, a od 80-ih, nakon pojave računala s igricama, igre poprimaju drugi tijek. Pojavljuju se digitalne igrice – ljubimci koji su stali u džep. Takav je bio *Tamagotchi*, digitalna životinja na džepnoj konzoli koja je u kratkom vremenu zaludjela svijet. Vrhunac popularnosti bio mu je 90-ih godina 20. stoljeća. Ime je dobio kombinacijom japanskih riječi *tamago* (jaje) i *uotchi* (gledati). Kreatori igračke Akihiro Yokoi i Aki Maita dobili su 1997. godine Nobelovu nagradu iz ekonomije za preusmjeravanje milijuna sati posla upravo u brigu o malenom digitalnom ljubimcu.⁸¹

81 <https://www.smithsonianmag.com/innovation/keeping-tamagotchi-alive-180979264/> (pristupljeno 26.10.2022.)

DJEČJA DRUŠTVA I ORGANIZACIJE

60. Pionirska kapa i marama

61. Članska iskaznica Saveza pionira Hrvatske

S industrijskom revolucijom i oblikovanjem nacionalnih država dolazi i do organiziranja društava koja su mogla opstati samo ako se oslone na najmlađe članove zajednice koji od 19. stoljeća *postaju simboli nade društva u bolju budućnost*, stoga među njima treba proširiti ideju o ispunjavanju cilja, vjere i nade u napredak. Takve ideje među djecom mogle su se širiti tijekom školske godine jer je obrazovni sustav mjesto oblikovanja i usmjeravanja budućih građana. Smatralo se kako se slobodno vrijeme treba korisno upotrijebiti i ispuniti dodatnim obrazovanjem, organiziranom zabavom, izletima i putovanjima koja odgajaju i dopunjuju stečena znanja te sadržajima koji razvijaju kreativnost i snalažljivost.⁸²

82 Duda, Igor (2015). Danas kad postajem pionir, djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma. Zagreb-Pula: Srednja Europa, 12

Društvo Naša djeca

Gradski odbor društava "Naša djeca" - Sl. Brod

2.-10. listopada 1955. godine

PROSLAVA DJEČJEG TJEDNA

Raspored:

1. U **nedjelju 2. X.** predat će se po učionici građa značke u kojima su prikazane djece
2. U **nedjelju 2. X.** u 2 sati izađe u propagandnog tipra: u Omladinskoj ulici predat će se i postat glavne stranice grada. U prvom redu prikazati će Sl. Brod, Zupanje i Sl. Požege. U 10 sati bit će prikaz izložbenog lista izložba u propagandnom tipra
3. Od **3. - 6. X.** vesnik dana od 17-30 do 19 sati održavat će se Pionirska smotra u Radniškom domu. Uključena dječevska grupa
4. Od **3. - 6. X.** danat će se u kuu „Jadrin“ od 9 - 11 i od 15 - 17 sati Sl. Brod u kulturnom gledat na plovni uz rijeku od SD
5. U **četvrtak 6. X. u 16 sati** održat će se u Dovu DTO „Paravani“ prigodni sat listopada sa predškolskim djecom, na koji se pozivaju roditelji.
6. U **petak 7. X. u 9 i 19 sati** dati Pionirski kazalište u Sl. Brodu baiku „Gordana i Radoš“ u Radničkom domu u Sl. Brodu

**PROSLAVA
DJEČJEG
TJEDNA**

2.-10. X. 1955.

7. U **petak 7. X. u 19 sati** dati će u dječjoj kazalištu igraće društvo „Naša djeca“ broj 8 u Sl. Brodu
8. U **nedjelju 8. X.** održat će se u 10 sati prij. podbe na Gradskom stadionu športske izložbe plovni u raznim disciplinama. U 9 sati pozivati će poručka plovni likovnika Tavoim tipra
9. U **ponedjeljak 10. X. u 19 sati** održat će se smotra izložbenog Pionirske smotre u dječjoj kazalištu, na kojoj će nastupati najbolje plovni grupe sa smotre. Uključena od 10 - 40 Dto dječja iz Sl. Broda i Sl. Požege
10. Tokom cijelog tjedna izvati će djeca besplatno sve oblike sa smotrom dječjoj igraćku broj 8
11. Tokom tjedna Gradski odbor društava „Naša djeca“ pružit će pomoć u odjeći i obuću siromašnoj djeci i podijeliti starije i oštećene predmete od Glavnog odbora iz Zagreba

62. Plakat *Proslava Dječjeg tjedna*

Posljedice Drugoga svjetskog rata osjećale su se dugo vremena nakon njegova završetka, a osim obnove i stvaranja osnovnih egzistencijalnih uvjeta, krajem 40-ih godina 20. stoljeća, pokrenute su prve akcije za djecu - od brige za prehranu, odjeću i smještaj do organiziranja dječjih priredbi, sportskih natjecanja i ljetovanja. Roditelje se poticalo na aktivnije sudjelovanje u odgoju djece. Novi pristup djeci doveo je do osnivanja društvene organizacije Društvo *Naša djeca*, 12. prosinca 1950. godine u Zagrebu, s ciljem rada sa djecom školske dobi, brige o predškolskoj djeci, praćenja rada i života djece u domu i školi, suradnje s obrazovnim institucijama i roditeljima. Društvo *Naša djeca* trebalo je pokretati i rješavati „...sve probleme iz dječjeg života na svom teritoriju: osnivali smo dječja igrališta, dječje kutiće, zabavišta, kazališta lutaka, igraonice, knjižnice i druge kulturne ustanove. Nije zaboravljena ni briga o zdravlju djeteta i slobodnom vremenu, kao ni briga o korištenju kvalitetnih dječjih slikovnica, časopisa, knjiga, igračkaka, filma i radija“.⁸³ Dva mjeseca kasnije osnovano je prvo Društvo *Naša djeca* u Hrvatskoj, u selu Zamršju, koje je bilo u sklopu tadašnjega karlovačkog kotara. Do ljeta iste godine zabilježeno je osnivanje nekoliko stotina društava.

Broj aktivnosti i programa za djecu povećavao se kako je rasla uloga Saveza i društava. Neki od njih bili su: priredbe na kraju školske godine, sportska natjecanja, ljetovanje djece, dolazak Djeda Mraza s darovima, rad grupa mladih prirodoslovaca, folklornih grupa, pjevačkih i tamburaških zborova, akcije

⁸³ Paravina, Emil, 70 godina brige za djecu, <https://savez-dnd.hr/70-godina-brige-za-djecu/> (pristupljeno 2.11.2022.)

skupljanja otpadaka, kopriiva i ljekovitog bilja, mladi zadrugari, dječje grupe zrakoplovnih modelara, radioamatera, filatelista, planinara... Uvodi se Dječji tjedan i održavanje dječjih sajмова, osnivaju se male škole za predškolsku djecu, uspostavljaju se dopisivanja s djecom u svijetu, a od 1955. godine počinju posjeti i tjedni boravci djece na relacijama selo-grad sa smještajem u obiteljima - članovima DND-a.⁸⁴

Društvo *Naša djeca* u Slavanskom Brodu u početku je djelovalo samo na području grada, da bi tijekom 1964. i 1965. godine bile osnovane organizacije u: Lužanima, Oriovcu, Sibirju, Vranovcima, Garčinu, Donjim Andrijevcima, Vrpolju, Velikoj Kopanici, Gundincima i Slavanskom Šamcu. Osim manifestacija u povodu Titovog rođendana, Dana Republike, uobičajile su se proslave za Dan proljeća, Cvjetni korzo te proslava Dana djeda Mraza. Cvjetni korzo u Slavanskom Brodu obilježavala je povorka djece u cvjetnim kostimima koja je prolazila kroz grad i završavala na Centralnom dječjem igralištu gdje se priređivao *dječji vašar*. „Prodavane su igračke, sladoled, slastice i sokovi, vrtjeli se vrtuljci i ljuljali čamci uz glazbu s razglasa... Jednom riječju bio je radosni dječji san.“⁸⁵ Društva su organizirala i ljetovanja djece u brodskim dječjim ljetovalištimima.⁸⁶

63. Plakat *Dječje cvjetno korzo*

Danas, kada postajem pionir....

U Jugoslaviji se osnivaju pionirke organizacije odnosno Savez pionira koji se definira kao „...odgojna, samoupravna, patriotska i društveno-zabavna organizacija, zasnovana na potrebama djeteta za udruživanjem i bavljenjem najraznovrsnijim društvenim i stvaralačkim aktivnostima”, sa zadatkom da “doprinosi socijalističkom odgoju djece osnovnoškolskog uzrasta” i “njeguje kontinuitet [...] revolucije među najmlađima” te usmjeren na “organizirano ispunjavanje dijela slobodnog vremena igrom i zabavom, novim saznanjima i stvaralaštvom, radostima i životnim optimizmom.”⁸⁷

Savez pionira osnovan je 1942. godine na Prvome kongresu Ujedinjenoga saveza antifašističke omladine Jugoslavije u Bihaću. Sam Savez činili su pionirski odredi i manji kolektivi, a postajanje članom

84 Ibid

85 Toldi 2021 : 19

86 Bajer, Robert ur. (1967). Komuna Slavonski Brod 1963-1966. Slavonski Brod : Općinski odbor SSRN, 217

87 Duda, Igor (2017). Stvaranje socijalističkoga čovjeka Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma. Zagreb-Pula : Srednja Europa, 23, 24

88 Duda 2017 : 24

64. Grupa pionira s pionirskom zastavom

65. Pioniri

66. Pionir

označavalo je društvenu inicijaciju i početak puta oblikovanja idealnoga lika pionira koji je trebao biti pošten, iskren, odvažan, napredan, istrajan i radišan te odrasti u socijalističkoga čovjeka.⁸⁸ Pionirom se postajalo u prvom razredu osnovne škole u povodu Dana Republike, 29. studenoga, a u sedmom razredu postajalo se omladincem. Polaganje svečane zakletve i prijem u pionire odvijao se u školama, nakon čega bi dobili pionirske knjižice.

Među pionirskim organizacijama razvijala se međunarodna suradnja, članovi su se posjećivali bilateralno i družili se u ljetnim kampovima. Odore su bile slične: crvene marame i kape (najčešće) plave boje, no svima je zajednički bio sklad internacionalizma i patriotizma, poštivanje nacionalnoga vođe, zahvalnost za sretno djetinjstvo i vjera u svijetlu budućnost.⁸⁹

U Jugoslaviji su pioniri nosili plave (ponekad bijele) kape sa zvijezdom petokrakom, crvene marame, plave hlače ili suknje i bijele košulje.

Osim pionirske, među prvim dječjim organizacijama bile su i izviđačke. Početkom 50-ih godina 20. stoljeća na inicijativu Saveza društava *Naša djeca*, osnovan je Savez izviđača⁹⁰

te su pionirske aktivnosti u prirodi prepuštene novoj dobrovoljnoj organizaciji.⁹¹ Savez izviđača Hrvatske kao zasebna organizacija pod nazivom Savez izviđača i planinki Hrvatske⁹² osnovan je 29. svibnja 1952. godine. Savez je organizirao logorovanja djece diljem bivše Jugoslavije, na kojima su izviđači trebali steći znanja poput snalaženja i preživljavanja u prirodi, predviđanja vremena iz prirodnih pojava, poznavanja topografije, signalizacije, prve pomoći, vezanja čvorova, izrade priručnih predmeta od drveta...

89 Ibid, 36

90 Kao datum obnove izviđačkog pokreta u Hrvatskoj uzima se 19. svibanj 1951. godine, budući da se tada održao prvi tečaj za izviđačke voditelje u Pionirskom gradu (danas Grad mladih) u Zagrebu.

91 Duda 2017 : 32

92 <https://scouts.hr/o-savezu/povijest/> (pristupljeno 2. 11. 2022.)

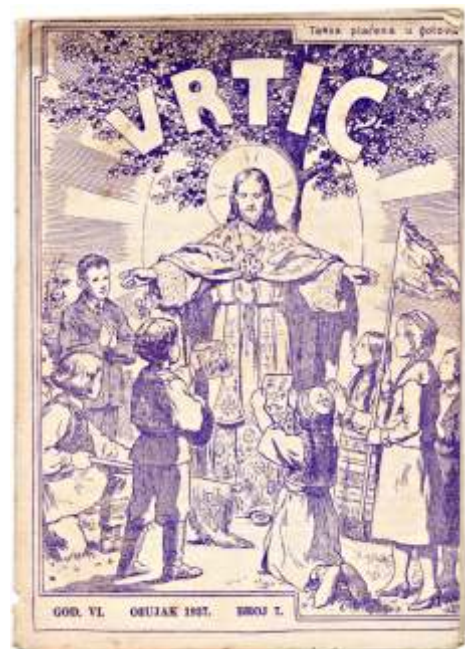
ČASOPISI, SLIKOVNICE I KNJIGE

Osim s igračkama, djeca se od najranije dobi susreću s tiskanim medijima – slikovnicama, knjigama i ilustriranim časopisima. U Hrvatskoj se od 1864. godine do kraja Drugog svjetskog rata pojavljuje više od 20 dječjih časopisa, od koji su samo neki imali dulji vijek izlaza. Godine 1864. tiskan je prvi dječji časopis *Bosiljak* učitelja i dječjeg pisca Ivana Filipovića.⁹³ Godine 1901. izašao je prvi broj lista za katoličku omladinu *Andeo čuvar*. Pokrenuo ga je franjevac Mladen Barbarić kako bi na poučnim moralnim pričama, nabožnim i domoljubnim pjesmama „priučio hrvatsku mladež na čitanje katoličkih stvari.“ Župnici su ga širili među mladima, imao je dovoljno pretplatnika, a održao se sve do 1944. godine.⁹⁴

Iako je početkom 20. stoljeća u Hrvatskoj još uvijek velik postotak nepismenih, izdavači se odlučuju tiskati dječji katolički časopis *Vrtić* koji donosi teme vezane uz poeziju, prozu, križaljke, pitalice, skrivačice. Prvi broj objavljen je 15. rujna 1931. u Zagrebu. Izlazio je svakoga 15. u mjesecu, a za Božić i Uskrs kao dvobroj. Časopis je uređivao svećenik i kateheta dr. Marko Klarić.

U Slavanskom Brodu 1. ožujka 1941. godine objavljen je prvi i jedini broj časopisa za djecu *Jaglaci*, tiskan u Knjigotiskari Vilima Bucka. Na naslovnoj stranici bio je linorez Juraja Potočnjaka s motivom učenika koji čita knjigu. Imao je 16 stranica na kojima je predstavljeno 56 učeničkih radova. Zamisao o pokretanju časopisa, koja je potekla od upraviteljice Ženske pučke škole Gide Kopričević, ostvario je učitelj Muške osnovne škole Stjepan Šulc, koji se učenicima obratio riječima: „Draga djeco! Kada ste čuli da neke škole u Hrvatskoj izdaju svoj list, sami ste htjeli da takav list imate i vi. Pa vam eto vašeg lista...“⁹⁵

Časopis *Pionir* je počeo izlaziti 1942., a urednica je bila Mira Grubor-Paut. Do 1950. godine izašlo je devet godišta, no mnogi brojevi nisu sačuvani. Uz obilježavanje raznih partizanskih obljetnica, izvještaja s pionirskih sastanaka i sletova, rada pionirskih četa i odreda, *Pionir* je donosio pripovijetke, umjetničku prozu (realistične pripovijetke s ratnom i poratnom tematikom).⁹⁶

67. Naslovnica časopisa *Vrtić*

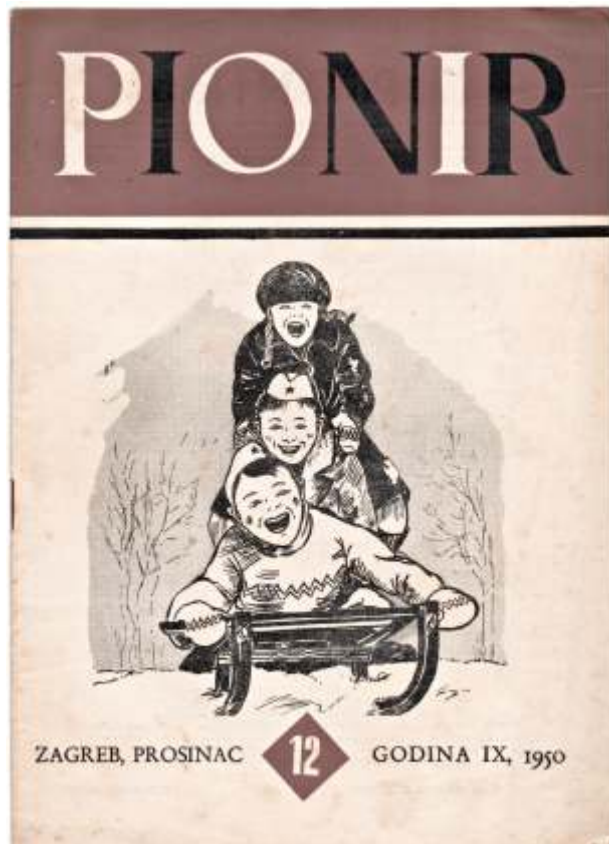
68. Naslovnica časopisa *Jaglac*

93 Ivan Filipović (Velika Kopanica, 24. lipnja 1823. – Zagreb, 28. listopada 1895.), hrvatski je pedagog, književnik i leksikograf. Bio je vođa hrvatskih učitelja, urednik i suradnik više časopisa, pisac čitanki i početnica. Pokretač je i osnivač Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i Saveza hrvatskih učiteljskih društava. Zauzimao se za slobodnu i samostalnu školu.

94 Batinić, Štefka (2004). Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži, katalog izložbe. Zagreb : Hrvatski školski muzej, 56-59

95 Blažanović, Stjepan (1984). Novine Brodskog posavlja. Slavonski Brod : Organizacijski odbor izložbe „Brodске novine i tiskare“, 65; Penić, Dunja, Izašao u Brodu časopis za djecu Jaglaci. <https://www.brodportal.hr/clanak/izasao-u-brodu-casopis-za-djecu-jaglaci---8230> (pristupljeno 3.1.2023.)

96 Pašagić, Blanka (2003). Hrvatski dječji časopisi od 1864. do 1950. godine, Zagreb : Udruga umjetnika „August Šenoa“, 97-106.

69. Naslovnica časopisa *Pionir*69. Naslovnica časopisa *Smilje*

Grupa učenika osnovnih škola u Zagrebu, 1954. počela je izdavati list koji od rujna 1960. godine izlazi pod nazivom *Modra lasta: časopis za samostalne radove učenika osnovnih škola*. Izdavač je bio *Sindikatski prosvjetnik i naučni radnik Jugoslavije*, na čelu s glavnim urednikom Stjepkom Težakom, hrvatskim jezikoslovcem i autorom mnogih knjiga o jeziku. Suradnici na listu bili su poznati književnici, ilustratori, novinari i enigmatičari. *Modra lasta* je postala list s informativnom, poučnom, odgojnom i zabavnom ulogom, kao dopuna udžbenika i pomoćni didaktički materijal namijenjen učenicima predmetne nastave, a izlazi i danas.

Slijedeći tradiciju *Smilja*⁹⁷ i *Bosiljka* nastao je poučno-zabavni list za djecu *Smib* (smilje i bosilje) čiji prvi broj izlazi 1. veljače 1970. godine. Časopis od tog dana do danas nudi sadržaje za djecu koja tek uče čitati, ali i za učenike četvrtih razreda. Pjesme, priče i igrokazi u časopisu prate kalendar vremena i događanja, govore o socijalnim, ekološkim i drugim temama. Stranice s poezijom i prozom obiluju ilustracijama najboljih hrvatskih ilustratora. U svakom broju pojavljuje se slikopriča koja se može koristiti za početno čitanje, te se u prvom polugodištu tiska velikim tiskanim slovima, a u drugom malim. Također, objavljuju se i stripovi najboljih majstora hrvatskoga stripa. *Smib* je u veljači 2010. godine dobio pravo uporabe znaka *Izvorno hrvatsko* koji dodjeljuje Hrvatska gospodarska komora, a isti znak je dobila i *Modra lasta*.⁹⁸

Popularan časopis 2. polovine 20. stoljeća u Jugoslaviji bio je beogradski edukativno-zabavni list *Politikin Zabavnik*. Jedna od zanimljivosti bile su rubrike s Disneyjevim stripovima te dio s kartonskom lutkom Cicom koja se u njemu mogla pronaći.⁹⁹ Za naše je krajeve važno spomenuti *Plavi vjesnik*, popularnog naziva *Plavac*. Bio je to specijalizirani tjednik novinske kuće Vjesnik iz Zagreba, koji je izlazio od 1954. do

97 Najdugotrajniji hrvatski dječji časopis pokrenut 1. svibnja 1873. godine, a izlazio je do 1945. godine.

98 Bakić, Lea, Hrvatski dječji časopisi u 19. i 20. stoljeću, <https://blog.hsmuzej.hr/2020/11/24/hrvatski-djecji-casopisi-u-19-i-20-stoljecu/> (pristupljeno 3.1.2023.)

99 Nikolić, Melita (2016). Djetinjstvo u socijalizmu, pioniri i Maja: prilog proučavanja djetinjstva djevojčica u socijalizmu metodom oralne historije. *Pro Tempore*, 10/1, Zagreb, 78

70. Naslovnica časopisa *Smib*71. Naslovnica časopisa *Modra lasta*

1973. godine. Smatra se najznačajnijim izdanjem stripa u hrvatskoj povijesti. U *Plavcu* je objavljeno oko 180 stripova hrvatskih autora kao što su Norbert i Walter Neugebauer, Andrija Maurović, Julio Radilović, Žarko Beker, Borivoj Dovniković, Vladimir Delač, Zdenko Svirčić, Otto Reisinger, Zlatko Grgić...¹⁰⁰

Važnu ulogu u popularnoj kulturi tinejdžera 1980-ih godina imao je njemački časopis *Bravo* uz koji su dolazili poster i filmskih zvijezda. Iako su tekstovi bili na njemačkom jeziku časopis se ionako kupovao zbog fotografija svjetskih zvijezda i reklama proizvoda. Časopis 90-ih dobiva konkurenciju. Počinje izlaziti *OK!* koji je, uz *Bravo*, bio najprodavaniji *teen* časopis na jugoistoku Europe, a bavio se temama iz svijeta glazbe, filma, mode, *showbizza*, sporta te enigmatikom. Slijedi ga časopis *Teen*, koji, također, prati svijet pop-kulture i tehnologije, govori o tabu-temama, obiluje reklamama i donosi mnoštvo postera.¹⁰¹

„Posebna vrst igračaka jesu slikovnice. No takove igračke imadu samo onda pravu vrijednost, ako majka, baka, otac ili tko drugi sjedne uz dijete, pa živim pripovijedanjem mrtvim slikama podaje život; djeca pitaju, odgovaraju, slušaju i gledaju tako zadubeno, da kod toga zaborave na jelo i pilo“¹⁰²

100 Butković, Lidija, *Plavi vjesnik 1954.-1973.*, <http://www.stripforum.hr/leksikon/magazin/plavi-vjesnik/> (pristupljeno, 5.4.2023.)

101 Bakić, *Hrvatski dječji*, <https://blog.hsmuzej.hr/2020/11/24/hrvatski-djecji-casopisi-u-19-i-20-stoljecu/>

102 Jambrišak 1901 : 97

72. Ispred kuće

Iako se u Hrvatskoj u 19. stoljeću razvija dječja književnost, slikovnica je bila jednako rijetka kao i igračka. Poklanjala se za blagdane i uglavnom je imala isključivo odgojnu ulogu. Djeca na selu nisu imala povlasticu čitanja slikovnica, budući da je na selu pismenost bila niža te nije postojala razvijena kultura čitanja koja bi se prenosila na potomstvo. Prva sustavno ilustrirana hrvatska knjiga su *Basne i kratke pripovjesti od različitih klasičkih spisatelja iz latinskog, francuskog, njemačkog i našeg jezika skupljene, na novo preddlane i novimi sobstvenimi umnožene Ignjatije Čivića Robrškoga*, iz 1844., tiskane u tiskari Ivana N. Prettnera u Karlovcu. Osamdesetih godina 19. stoljeća prvi put se pojavljuje veći broj slikovnica na hrvatskome jeziku, ali su i dalje ilustrirane radovima njemačkih i engleskih autora. Knjižara Franje Župana (Albrecht & Fiedler) 1881. godine izdaje seriju slikovnica *Pričalice* u četiri sveska, od kojih je svaki imao šest ilustracija u boji prema akvarelima profesora Ofterdingera.¹⁰³

Ocem slikovnice smatra se Friedrich Justin Bertuch koji je izradio seriju slikovnica za djecu *Bilderbuch für Kinder* koja je kontinuirano izlazila od 1790. do 1830. godine u dvanaest svezaka na 1185 stranica i sa 6000 ilustracija. Prve hrvatske ilustracije pojavljuju se tek početkom 20. stoljeća. Do tada su se hrvatski tekstovi lijepili na njemačke i engleske ilustracije. Tekstove za prve slikovnice pisali su: Ljudevit Varjačić, Josip Milaković, August Harambašić, Jovan Jovanović Zmaj, Milka Pogačić, Antonija Cvijić, Stjepan Širola, Jagoda Truhelka, Vladimir Nazor, Ivana Brlić-Mažuranić...¹⁰⁴

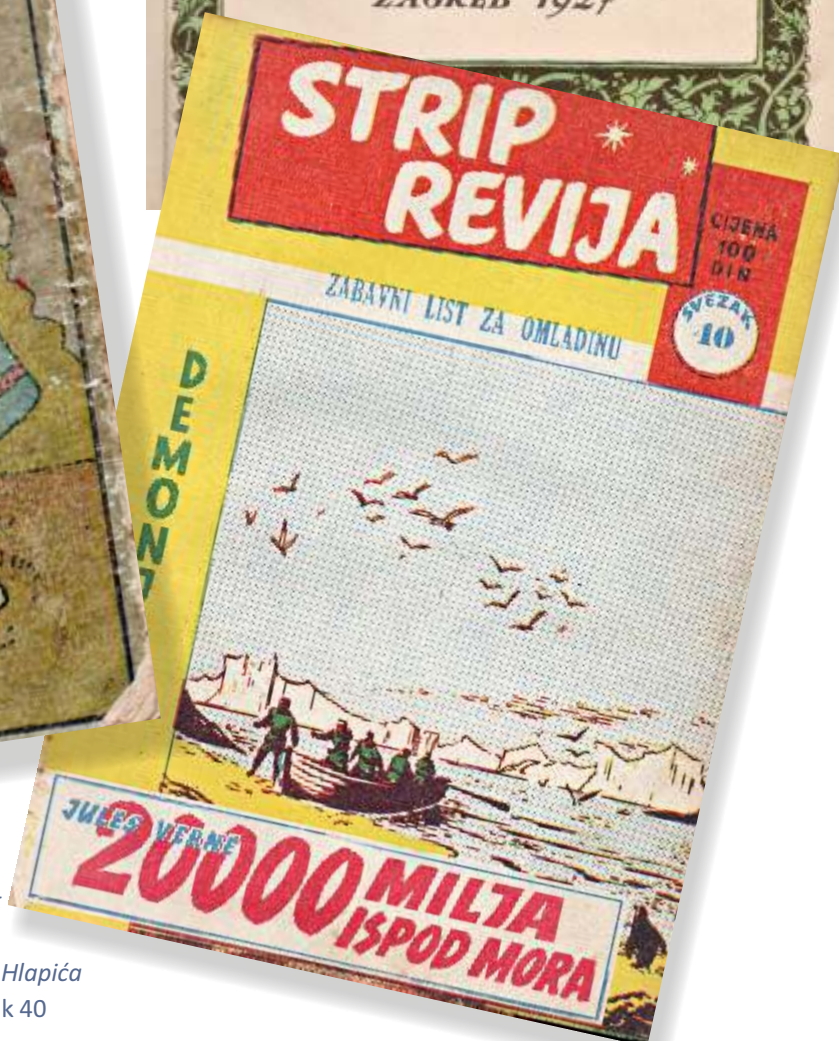
Prvim hrvatskim ilustratorom smatra se Vladimir Kirin koji je 1927. godine ilustrirao prvu kompletno hrvatsku slikovnicu *Dječju čitanku o zdravlju*, autorice (iako tekst nije potpisan) Ivane Brlić-Mažuranić.¹⁰⁵ Hrvatske su slikovnice od svojih početaka bile orijentirane na životinje. Prema analizi koju su proveli Štefka Batinić i Berislav Majhut, svaka šesta slikovnica tiskana do 1945. godine bila je slikovnica o životinjama.¹⁰⁶

103 Miljan, Zrinka (2013). Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka. *Povijest u nastavi*, 21/1, Zagreb, 8

104 Miljan 2013 : 4, 6, 8, 10

105 Batinić, Štefka i Majhut, Berislav (2001). *Od slikovnjaka do Vragobe. Hrvatske slikovnice do 1945.*, Zagreb : Hrvatski školski muzej, 37; Majhut, Berislav (2013). *Počeci hrvatske slikovnice. Dijete, vrtić, obitelj*, broj 20, Zagreb, 22

106 Hameršak, Marijana A. (2015). *Središte ruba: životinje i dječja književnost. Detinjstvo, časopis o književnosti za decu*, 15/2, Novi Sad, 33

73. Slikovnica *Domaće životinje i njihova korist*
74. Naslovnice knjiga *Dječja čitanka o zdravlju*
74. Naslovnice knjiga *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*
75. „2000 milja ispod mora“, *Strip revija*, svezak 40

DO SADA IZAŠLO U BIBLIOTECI VJEVERICA		
Anton Ingolič Dječak sa dva imena	Charles Perrault Bajke	Miroslav Hirtz Priče iz prirode
Anđelka Martić Pirgo	Mato Lovrak Devetorica hrabrih	Vojin Jelić Psiću, a kako je tebi ime
Herminia zur Mühlen Šta pričaju Petrovi prijatelji	Krišan Candar Preokrenuto drvo	Grigor Vitez Kad bi drveće hodalo
Fran Levstik Najdijbojca	Mihail Zoščenko Priče za djecu	Erich Kästner Tonček i Točkica
N. Veretennikov Voloda Uljanov	William Saroyan Tata, ti si lud	Ivana Brlić-Mažuranić Priče iz davnine
Johanna Spyri Heidi	William Saroyan Mama, volim te	Gianni Rodari Cipolino
Angel Karalijčev U svijetu priča	Perzijske bajke Bajke	Anđelka Martić Dječak i šuma
Erich Kästner Don Quichotte	Braća Grimm Bajke	Knjiga radosti II
Nathaniel Hawthorne Čudesna knjiga	Milan Segal Carobni ključić	Ivana Brlić-Mažuranić Čudnovate zgode šegrta Hlapića
Kornej Čukovski Doktor Jojbol	Vesna Parun Tuga i radost šume	Astrid Lindgren Razmo u skitnji
Vladimir Colin Bajke	Knjiga radosti I	Milivoj Matošec Tiki traži Neznanca
Kornej Čukovski Bajke	Danko Oblak Modri prozori	Gianni Rodari Putovanje Plave strijele
Marija Majerova Robinzonka	Josip Vandot Kekec na vučjem tragu	Mato Lovrak Zeleni otok
Makedonski pisci djeci	Erich Kästner Emil i detektivi	Vjekoslav Majer Žuna na telefonu
Josip Vandot Kekec nad samotnim ponorom	Lewis Carroll Alica u Zemlji čudesa	Nusret Idrizović Mrav i aždaja
	Gabro Vidović Kurir sa Psunja	

Grigor Vitez¹¹¹ inicijator je, začetnik i dugogodišnji urednik *Biblioteke Vjeverica* i *Biblioteke Jelen*,¹¹² najčitanijih i najutjecajnijih nakladničkih nizova književnosti za djecu uz koje su odrastale generacije čitatelja naročito 70-ih, 80-ih i 90-ih godina 20. stoljeća, s naslovima poput: Zvižduk s Bukovca, Vlak u snijegu, Družba Pere Kvržice, Mali princ, Pipi Duga Čarapa, Lažes Melita... Uz Ivanu Brlić-Mažuranić i Dragutina Tadijanovića hrvatskoj su književnosti za djecu uvelike pridonijeli i Brođani Dragutin Horkić¹¹³ te Zlata Kolarić-Kišur.¹¹⁴

111 Grigor Vitez hrvatski pjesnik i prevoditelj (Kosovac kraj Okučana, 15. veljače 1911 – Zagreb, 23. studenoga 1966). Nakon učiteljske škole koju je završio u Pakracu, radio je kao učitelj, a potom (nakon rata) u Ministarstvu prosvjete te u nakladničkoj kući Mladost kao urednik dječjih izdanja. Danas se smatra začetnikom moderne hrvatske književnosti za djecu.

112 Osim Biblioteke Vjeverica i Biblioteke Jelen, pokrenuo je i uređivao: Mala knjižnica, Biblioteka Moja knjiga, Pionirska knjižnica/biblioteka, Palčićeva knjižnica, Biblioteka Jelen, uz usporedni istoimeni ćirilčni niz, Biblioteka Zmaj, Biblioteka Orion, Iz priče u priču, Biblioteka Vesela družba, Mala plava knjiga, Sabrana djela Mate Lovraka, Biblioteka Vjeverica, uz paralelni niz tiskan ćirilicom – Biblioteka Veverica.

113 Dragutin Horkić (Brod na Savi, danas Slavonski Brod, 23. travnja 1925. – Zagreb, 8. kolovoza 2009.). Hrvatski književnik i prevoditelj. Njegovo je najpoznatije djelo, koje je do 1993. godine bilo na popisu obavezne školske lektire, knjiga pripovijedaka za djecu Čađave zgode, objavljena 1971. godine.

114 Zlata Kolarić-Kišur (Slavonski Brod, 29. listopada 1894. – Zagreb, 24. rujna 1990.). Hrvatska književnica. Pisala je pjesme, priče, drame, pripovijetke i komedije. Osobito se istaknula zbirkom pripovijedaka o svojem djetinjstvu i mladosti u Požezi Moja zlatna dolina, objavljenom 1972.

TELEVIZIJA

Mendo i Slavica, zabavna emisija za djecu, prikazivana je od 1958. do 1965. godine, a do 1963. godine emitirana je uživo u crno-bijeloj tehnici. Glavne zvijezde bili su medvjed Mendo Mendović, kojeg je tumačio Krsto Krnic, i njegova prijateljica Slavica, koju je tumačila Slavica Fila. U skečevima i dramskim prilozima u emisiji su uz djecu i odrasle glumce sudjelovali pjevači, plesači, žongleri i iluzionisti. Mendo i Slavica bili su dobro poznati i djeci u Slavonskom Brodu i okolici koji su ih imali prilike uživo upoznati za vrijeme održavanja Dana dječjih radosti.

„Neka djeca o Djedu Mrazu samo znatiželjno slušaju“, Brodski list, broj 1, (Slavonski brod, 11. siječnja 1980), 6

Kada se govori o djetinjstvu, mnogi se sjete raznih televizijskih emisija i serija te poznatih likova koji su im bili svojevrsni uzor, jer djeca oponašaju svoje junake, preuzimaju njihove obrasce ponašanja i prenose ih u stvaran život. Širenjem industrije, tehnološkim napredovanjem i rastom općeg standarda stanovništva, kućanstva su si mogla priuštiti razne električne uređaje i televizore kojih je 1960. godine u Hrvatskoj prodano oko četiri tisuće, a deset godina kasnije oko 70 000.¹¹⁵

Dostupnošću televizijskog programa počinje se stvarati i socijalistička popularna kultura¹¹⁶ pa se 50-ih godina 20. stoljeća pojavljuju dječje emisije koje su trebale imati edukativno-obrazovni karakter i na humorističan način prikazati dječju svakodnevicu i probleme. Putem televizijskih ekrana djeca su upoznala *Mendu i Slavicu*, *Kapetana Mikulu Malog*, *Vlak u snijegu*, *Boška Bubu*...

Mnoge generacije s nostalgijom se prisjećaju dugogodišnje emisije *Patuljci pojma nemaju* u kojoj je pjesnik, publicist i novinar Mladen Kušec djeci iz vrtića i nižih razreda osnovne škole postavljao pitanja o životu, ljudima i običajima. Emisija je emitirana na Televiziji Zagreb u razdoblju od 1975. do 1996. godine.

Osim televizijskih emisija i filmova, značajan utjecaj na odrastanje imali su i crtani (animirani) filmovi. Nekada su djeca u 19 sati i 15 minuta prije središnjeg Dnevnika u iščekivanju sjedila pred televizorom kako bi pogledala novi nastavak svog omiljenog crtića - *Krteka*, *Vile Amalke*, *Stripya*, *mornara Popaja*, *Toru i Ponča*, *Bojana*, *Pčelicu Maju*, *Sport Billya*, *Snorkije*, *Bipsiće*, *Štrumpfove*... Posebno se ističe *Profesor Baltazar*, hrvatska animirana serija stvarana od 1967. do 1978. godine u *Zagreb filmu*. Znanstvenika profesora Baltazara, koji sve probleme pokušava riješiti mirnim putem i maštom, osmislili su majstori animacije Zlatko Grgić, Ante Zaninović, Pavao Štalter, Zlatko Bourek i Boris Kolar.¹¹⁷

Iz radionice Zagreb filma izašli su i *Mali leteći medvjedići*, animirani serijal s temom čovjekovog nemara prema prirodi. Medvjediće su oživjeli Dušan Vukotić, Pero Kvesić i Neven Petričić u suradnji s kanadskim CinéGroupe.

115 Premuž-Đipalo 2016 : 22

116 Ibid, 77

117 <https://retroplov.com/crtani-filmovi/profesor-baltazar/> (pristupljeno, 27.2.2023.)

U SLAVONSKOM BRODU

DANI RADOSTI

Naši mališani su svoj praznik, Dan dječje radosti, dočekali izuzetno svečano.

Tim povodom Općinska konferencija društva »Naša djeca«, trgovačko poduzeće »Slavonija« i Propagandna služba informativne ustanove »Brodski list i radio Brod«, organizirali su gostovanje poznatih dječjih ljubimaca — Mende i Slavice, odnosno Krste Krnića i Slavice Fila. Uz to, što su nastupili u dječjoj robnoj kući »Bambi« i u Odjelu ploča robne kuće »Vesna«, oni su, zajedno sa folklornom družinom Dječjeg centra i škole »Mata Zvonarević« iz Podvinja, sudjelovali u programu na prigodnoj priredbi na stadionu »Klasije«.

Brojne svečanosti u školama i radnim organizacijama i ova velika priredba za djecu, pridonijeli su da djeca zaista radosno proslave svoj praznik.

NA SLICI: Prilikom gostovanja Mende i Slavice u Slavanskom Brodu.

100 GODINA DJETINJSTVA ZABILJEŽENOG KAMEROM

1890-e

Ivana, Alka i Božidar Mažuranić, 1882., MBP-36616

Andrija Brlić, 1894., MBP-36699

Vatroslav Brlić, 1895., MBP-36701

Dječje poklade, 1898., MBP-36645

1900-e

Kćeri E. Kohna, 1904., MBP-36659

Klara i Paula Stražimir, 1904.,
MBP-38395

Ivan Brlić, 1907., MBP-36688

Učenice Djevojačke škole, 1900., MBP-32437

1910-e

Dječaci na triciklu, 1910., MBP-33207

Ella i Karl Schwendemann, 1911., MBP-36571

Zvonko Mazourek, 1912., MBP-36569

Žena s djecom, 1916., MBP-26039

1920-e

Dječak u nošnji, 1920., MBP-26325

Teodora Schwendemann,
1921., MBP-36548

Nela Pouzek, 1928., MBP-36536

Zlata Berković, 1927., MBP-36591

1930-e

Djevojčica s keramičkom igračkom, 1930., MBP-26316

Djevojčica s loptom, 1930., MBP-38496

Majka i kći, 1937., MBP-26003

Mali glumci, predstava u Marijinom domu, 1930., MBP-32599

1940-e

Djevojčica i mačka, 1947.,
MBP-37386

Snijeg na Korzu, 1940., MBP-38561

Djevojčica s igračkama,
1948., MBP-37385

Baletna grupa Pionirskog odreda „Rade Končar“, 1949., MBP-33051

1950-e

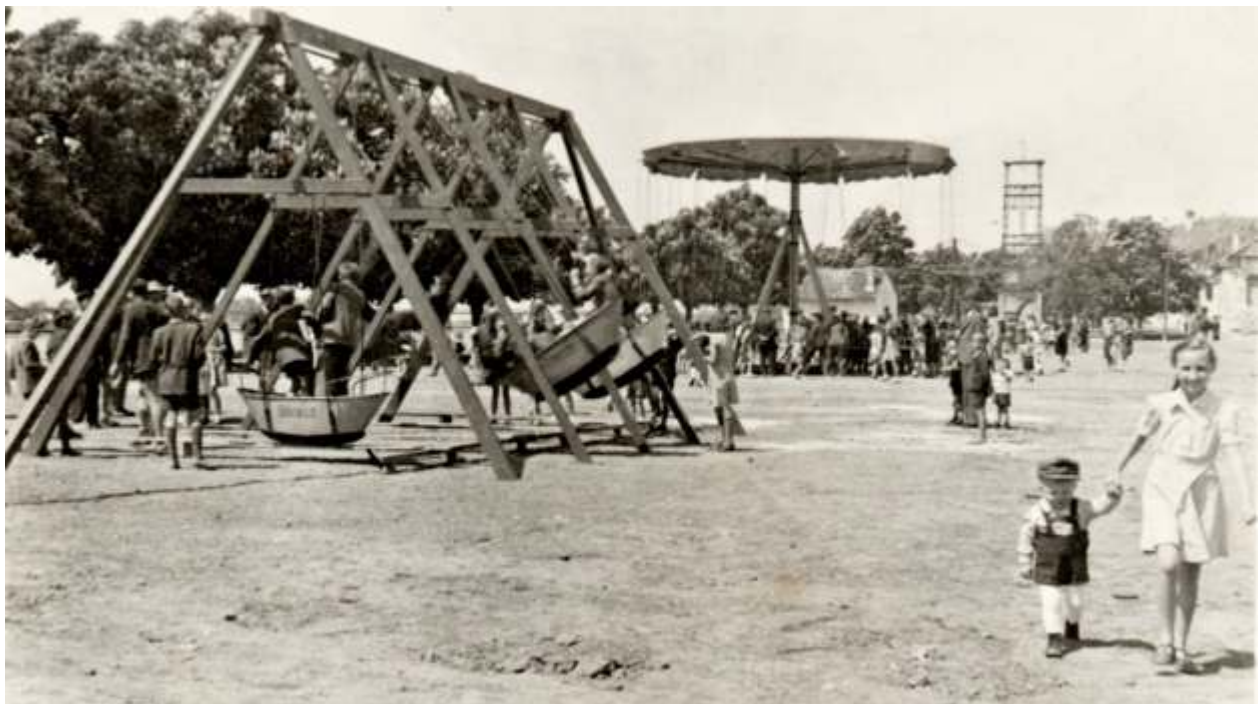
Dječje jaslice – kupanje,
1950., MBP-33017

Dječji festival,
1950., MBP-33053

Cijepljenje djece,
1953., MBP-38509

Dječje igralište na malom Vijušu, 1951., MBP-33057

1960-e

Natjecanje na koturaljkama, 1960., MBP-35748

Djeca, 1963., MBP-38503

Nakon potresa u Brodu - šator ispred Muzeja, 1964., MBP-35805

Pionir, 1960., MBP-35750

1970-e

Pioniri s pionirskom zastavom,
1970., MBP-33333

Djeca, 1970., MBP-26988

Djeca, 70-te godine 20. st.,
MBP-37698

Pioniri, 1970., MBP-35746

1980-e

Polaganje pionirske zakletve u
OŠ „Vladimir Nazor“, 1987.,
MBP-35743

Djeca u pokladama, 1987., MBP-26990

Kraljevi, 1980.,
MBP-25250

Djeca ispred škole, 1980., MBP-38958

1990-e

Dječaci s hrvatskim zastavama, 90-e 20. st., MBP-38752

Dječaci s okićenim križevima „križari“, 1992., MBP-28320

Djeca u pokladama, 1997., MBP-28208

PREKINUTO DJETINJSTVO

“Rat krši svako pravo djeteta – pravo na život, pravo na život u obitelji i zajednici, pravo na zdravlje, pravo na razvoj osobnosti, kao i pravo na odgoj, njegu i zaštitu.”¹²⁰

Unatoč tome što je Opća skupština Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. usvojila *Konvenciju o pravima djeteta*¹²¹ koju je potpisala i Hrvatska 8. listopada 1991., u Domovinskom ratu ta su prava grubo prekršena, a brojna djetinjstva prekinuta. U spomen na svu djecu čiji su životi izgubljeni¹²² i čije je djetinjstvo prekinuto tijekom Domovinskog rata, u Slavonskom Brodu 2016. podignuto je spomen-obilježje *Prekinuto djetinjstvo*, idejni rad autora Petra Dolića i Petre Tončić Lipovšćak.

Spomenik kroz motiv slagalice (*puzzli*) kojoj nedostaju dva dijela, simbolizira nedovršene životne slagalice i nedoživljene mladosti. Spomenik je postavljen u gradu u kojemu je tijekom Domovinskog rata živote izgubilo tridesetero djece, najviše od svih gradova u Hrvatskoj. Njih 11 pohađalo je Osnovnu školu “Hugo Badalić”, ispred koje je 2000. godine podignuto spomen-obilježje *Djevojčica*, rad akademskog kipara i grafičara Antuna Babića, profesora na Pedagoškom fakultetu u Osijeku. Najmlađoj dječjoj žrtvi Domovinskog rata bilo je šest mjeseci, a najstarijoj 18 godina.¹²³

U izvorima se navode različiti podaci o broju poginule djece. Kod nekih autora nije jasno misli li se na žrtve u gradu i selima bivše općine Slavonski Brod

78. Spomen obilježje *Prekinuto djetinjstvo*

118 Dušan Vukotić (Bileća, BiH, 7. veljače 1927 – Krapinske Toplice, 8. srpnja 1998.). Hrvatski filmski redatelj, crtač, animator i karikaturist. Filmom *Surogat* (1961.) postigao je najveći uspjeh u povijesti hrvatske kinematografije – nagradu Oscar za animirani film 1962., prvu ikada dodijeljenu neameričkom animiranom filmu.

119 <https://retroplov.com/crtani-filmovi/mali-leteci-medvjedici/> pristupljeno, 27.2.2023.)

120 Graça Machel, The United Nations Secretary-General's Expert on the Impact of Armed Conflict on Children. UN report “Impact of Armed Conflict on Children”, (1996), 10, http://www.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf (pristupljeno 2.11.2022.)

121 Rezolucija broj 44/25

122 Andrija Hebrang navodi kako je poginulo 345 djece, Mario Kevo navodi podatak o 265, a Neda Aberle čak 404 poginula djeteta. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata raspolaže podatkom da je u Hrvatskoj smrtno stradalo najmanje 381 dijete. Brekalo Miljenko i Tipić Ivan (2021.), *Slavonskobrodska djeca žrtve Domovinskog rata kao posljedica rata za Bosansku Posavinu 1992. godine*. Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine, zbornik radova. Mostar, 386

123 Spomenik je podignut na inicijativu udruge „Hrvatska žena“.

ili na žrtve u Brodsko-posavskoj županiji. Ivanka Cafuta¹²⁴ navodi podatak o 28 poginule djece, dok Gabrijela Baričić¹²⁵ o njih 30 samo u 1992. godini te dodaje kako „... još nije utvrđen točan broj poginule i ranjene djece na području Hrvatske...“¹²⁶ Prema podacima Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskoga rata, u Slavanskom Brodu smrtno je stradalo 25 djece.¹²⁷

Zbog opće opasnosti i rata koji se intenzivno vodio na području istočne Slavonije i Baranje, odlukom Ratnog predsjedništva Skupštine općine Slavonski Brod, 20. rujna 1991. godine, u cijeloj općini proglašeno je ratno stanje. Značilo je to stalna zamračivanja grada i prigradskih naselja, uvođenje policijskog sata te zabranu kretanja u određenim dijelovima grada.¹²⁸ Vrhunac ratnog stanja bio je 1992. godine, jer je grad bio meta svakodnevnih granatiranja i bombardiranja.

U ratnim sukobima djeca su izložena svim izravnim i posrednim učincima i posljedicama koje se osjećaju i nakon završetka sukoba, ne samo u slučaju fizičkog ranjavanja, već u daljnjem životu sa psihičkim traumama i traumatiziranim članovima obitelji. Roditelji su tijekom rata preokupirani borbom za preživljavanje i egzistencijalnim problemima pa se nedovoljno posvećuju djeci, koja nerijetko sama moraju pronaći smisao i značenje u događajima koji ih okružuju.¹²⁹ Osim raseljavanja, gubitka doma i članova obitelji, što ostavlja dugotrajne posljedice na odrastanje i razvoj u odraslu osobu, svakodnevni život djece u ratno vrijeme znači boravak u skloništima i podrumima, zabranu kretanja po gradu, nemogućnost igre i zabave na otvorenom s prijateljima, sve ono što bi trebalo predstavljati sretno djetinjstvo.

79. Spomenik *Djevojčica* ispred Osnovne škole „Hugo Badalić“

124 Cafuta, Ivanka (2003). Slavonski Brod 1990. – 1992. Hrvatski demokratski pokret i Domovinski rat, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja, 4

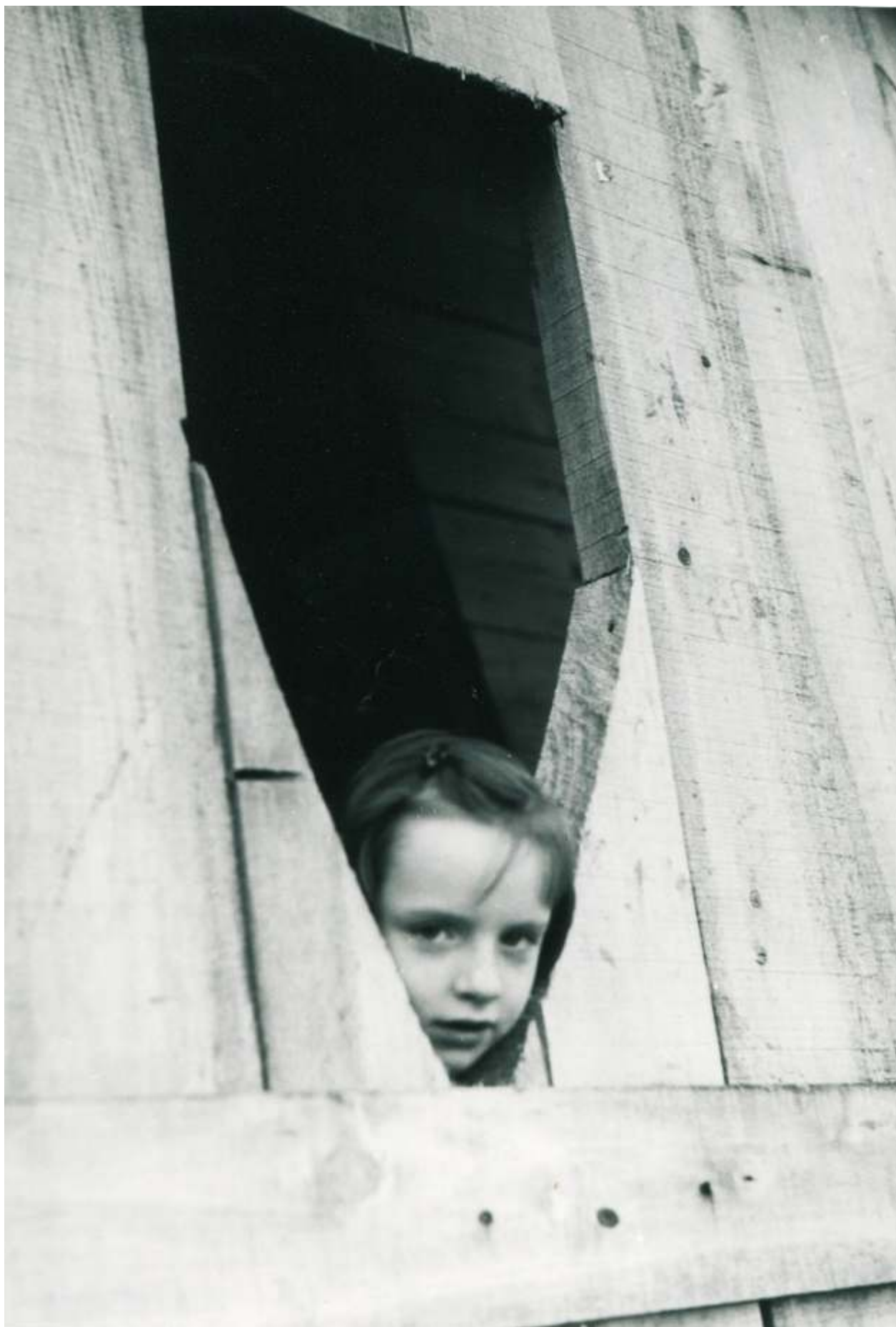
125 Baričić, Gabrijela (2017). Djeca kao žrtve Domovinskog rata u Slavanskom Brodu 1991. - 1993., diplomski rad. Zagreb, 187

126 Ibid, 385

127 Brekalo i Stipić 2021 : 385

128 Piplović, Frano (2011). Vrijeme loma. Slavonski Brod : Posavska Hrvatska, 103

129 Utjecaj rata na djecu, <https://warchildhood.org/ba/uticaj-rata-na-djecu/> (pristupljeno 5.12.2022.)

80. Djetinjstvo bez osmijeha, djevojčica na prozoru u Ulici Petra Krešimira IV.

I NA KRAJU

Život se kroz u 20. stoljeće ubrzano mijenjao zbog političkih i društvenih zbivanja, ali i onih na području tehnologije. Svaka promjena, bila ona pozitivna ili negativna, utjecala je na djetinjstvo. Iako su ga brojna ratna zbivanja prekidala i onemogućavala, 20. stoljeće donijelo je djeci više slobodnog vremena kako bi mogla biti samo djeca i uživati u danima odrastanja te inovacijama u igri.

Cilj je ove izložbe, preko igračaka, fotografija, knjiga i odjeće, koji su povezani s ranim godinama života, probuditi sjećanja i nostalgiju za danima vlastitog djetinjstva, a mlađu populaciju potaknuti na učenje te promišljanje o prošlosti i životu djeteta u minulim vremenima. Također, željeli smo upoznati posjetitelje s ekonomskim, političkim i kulturološkim promjenama koje su utjecale na odrastanje te predstaviti zbirke Muzeja Brodskog Posavlja vezane uz djetinjstvo, naročito zato što je većina predmeta u muzej stigla donacijama posjetitelja muzeja. Darovanje predmeta jedan je od najvažnijih načina na koji muzeji obogaćuju svoje zbirke pa je tako Muzej Brodskog Posavlja osnovan 1934. godine zahvaljujući bogatoj donaciji Julija Hoffmanna, zaljubljenika u starine i svestranog sakupljača.

U narednim godinama nastavit ćemo s istraživanjem i prikupljanjem predmeta vezanih uz djecu i djetinjstvo te fotografija kao vizualnog transkripta vremena koja su nestala. Zato želimo da ostanete znatiželjni, kreativni i pomalo zaigrani, a vodeći se pozivom na istraživanje i sakupljanje starina za muzej iz lipnja davne 1934. godine, molimo da „... gospoda učitelji, svećenici, i općinski činovnici koji se nalaze u direktnoj vezi s narodom, da nastoje da svoje starine, koje se nalaze ili se tek pronađu na njihovom području pređu u vlasništvo muzeja grada Broda, gdje će biti pohranjene, a moći će ih svatko da razgleda.“¹³⁰

LITERATURA

- Anić, Vladimir (1991). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Novi Liber
- Antoš, Zvezdana, et. al. (1998). *Pokuštvo u Hrvatskoj*, katalog izložbe. Zagreb : Etnografski muzej
- Antoš, Zvezdana (2022). *Zbirka pokuštva*, katalog zbirke. Zagreb : Etnografski muzej
- Baboselac - Mišin, Mata (2011). *Ja imade jedno tele, dečje igre zdrama*. Donja Bebrina: KUD Kolo
- Badurina, Anđelko ur. (1979). *Leksikon liturgike, ikonografije i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber – Kršćanska sadašnjost – Institut za povijest umjetnosti
- Bajer, Robert ur. (1967). *Komuna Slavonski Brod 1963-1966*. Slavonski Brod : Općinski odbor SSRN
- Bajer, Robert ur. (1973). *Općina Slavonski Brod 1967 – 1973*. Slavonski Brod : Općinski odbor SSRN
- Balen-Letunić, Dubravka i Rendić-Miočević, Ante (2012). *Čarolija igre*, katalog izložbe. Zagreb : Arheološki muzej u Zagrebu
- Barčić, Gabrijela (2017). *Djeca kao žrtve Domovinskog rata u Slavonskom Brodu 1991. - 1993.*, diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet
- Batinić, Štefka i Majhut, Berislav (2001). *Od slikovnjaka do Vragobe. Hrvatske slikovnice do 1945*. Zagreb: Hrvatski školski muzej
- Batinić, Štefka (2004). *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži*. Zagreb : Hrvatski školski muzej
- Batinić, Štefka i Serdar, Elizabeta ur. (2019). *Stoljeće djeteta u Hrvatskoj*, katalog izložbe. Zagreb : Hrvatski školski muzej
- Biškupić Bašić, Iris (2014). Kako je nastala nova zbirka Etnografskog muzeja. *Etnološka istraživanja*, 18/19, Zagreb, 129-146
- Biškupić Bašić, Iris (2016). *Zbirka dječjih igračaka i igara*, katalog zbirke. Zagreb : Etnografski muzej
- Biškupić Bašić Iris (2017). Dječje igračke kao dio zavičajnosti. *Djetinjstvo i zavičajnost: jesu li u krizi? Zbornik radova*, Split, 29-36
- Blažanović, Stjepan (1984). *Novine Brodskog Posavlja*. Slavonski Brod : Organizacijski odbor izložbe „Brodске novine i tiskare“
- Brekalo, Miljenko i Stipić, Ivan (2021). Slavonskobrodská djeca žrtve Domovinskog rata kao posljedica rata za bosansku Posavinu 1992. godine. *Posavina u obrani suverenosti i samostalnosti Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova, Mostar, 375-393
- Bričić, Ignjat Alojzije (1885). *Uspomene na stari Brod*, knjiga III. Brod na Savi : Brzotiskom H. Schulmana
- Bunčić, Ivanka; Cafuta, Ivanka (2014). *80 godina Muzeja Brodskog Posavlja 1934.-2014.*, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja
- Cafuta, Ivanka (2003). *Slavonski Brod 1990. – 1992. Hrvatski demokratski pokret i Domovinski rat*, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja
- Duda, Igor (2015). *Danas kad postajem pionir, djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma*. Zagreb-Pula : Srednja Europa
- Duda, Igor (2017). *Stvaranje socijalističkoga čovjeka Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma*. Zagreb-Pula : Srednja Europa
- Duran, Mirjana (2003). *Tradicija spontane kulture djece i mladih*. Jastrebarsko : Naklada Slap
- Đivoje, Alemka, et al. (2016). Kolektiv OUR. *Odrastanje 60-ih i 70-ih*, katalog izložbe. Split : Etnografski muzej, 153-192
- Filipović, Sergej (2017). Skupljanje albuma sa sličicama u Jugoslaviji: doprinos istraživanju potrošačkog društva i popularne kulture. *Socijalizam: izgradnja i razgradnja*, Zagreb-Pula : Srednja Europa, 71 – 96
- Hameršak, Marijana A. (2015). Središte ruba: životinje i dječja književnost. *Detinjstvo, časopis o književnosti za decu*, 15/2, Novi Sad, 29-39
- Igračka – djetetov prijatelj. *Brodski list*, broj 51, (Slavonski Brod, 23. prosinca 1988), 16
- Jakovljević Šević, Tijana (2012). Igračke: od objekta igre do društvenog i kulturnog medija. *Zbirka igračaka Željeza Komenčića*, katalog izložbe. Novi Sad : Muzej grada Novog Sada
- Jambrišak, Marija (1901). Igračke naše djece. *Na domaćem ognjištu*, 1/4, Zagreb, 96-98
- Krpan, Stjepan (1990). *Narodna starina Gornjih Andrijevaca*, Slavonski Brod : Brodski list – Radio Brod
- Kunac, Ana (2007). *Stare igre u Makarskoj i Primorju*, katalog izložbe. Makarska : Gradski muzej Makarska
- Lovinić, Marko ur. (2007). *Stari Slatinik najdraži dio domovine*. Nova Gradiška : Posavska Hrvatska – Arca d.o.o.
- Lukić, Luka (2020). Opis sela Klakarja 1905.-1953. *Zbornik za narodni život i običaje*, knjiga 61, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
- Lukač, Karolina (2012). *Bijelo i zeleno, magijski elementi običaja, vjerovanja i narodne medicine*, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja
- Lukač, Karolina (2019). Običaji Brodskog Posavlja – poklade u Donjoj Bebrini. *Revija Đakovačkih vezova 2019.*, Đakovo, 72-75

- Majhut, Berislav (2013). Počeci hrvatske slikovnice. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 20, Zagreb, 20-22
- Marković, Josip (1986). Običajnik župe Sikirevci. Sikirevci : Rimokatolički župni ured Sikirevci
- Miklik Lozuk, Lidija (2017). Igrače stare pet i pol tisućljeća. *Posavska Hrvatska*, broj 8 (1178), Slavonski Brod, 18
- Miljan, Zrinka (2013). Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka. *Povijest u nastavi*, 21/1, Zagreb, 1-21
- Neka djeca o Djedu Mrazu samo znatiželjno slušaju*. *Brodski list*, broj 1, (Slavonski Brod, 11. siječnja 1980), 6
- Najfeld, Etelka, (2006). Prilozi za povijest židova u Slavanskom Brodu. Zihrono Livraha. Neka je blagoslovljena uspomena na njih. *Brodski trag*, studeni 2006, (Slavonski Brod, 2006), 13
- Nikolić, Melita (2016). Djetinjstvo u socijalizmu, pioniri i Maja: prilog proučavanja djetinjstva djevojčica u socijalizmu metodom oralne historije. *Pro Tempore*, 10/1, Zagreb, 69-84
- Nimac, Dragan (2010). Povijesno-etnografski presjek običaja barabana. *Nova prisutnost časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 8/2, Zagreb, 197-214
- Pašagić, Blanka (2003). *Hrvatski dječji časopisi od 1864. do 1950. godine*. Zagreb : Udruga umjetnika "August Šenoa"
- Piplović, Frano (2011). *Vrijeme loma*. Slavonski Brod : Posavska Hrvatska
- Premuž-Đipalo, Vedrana (2016). *OdraSTanje 60-ih & 70-ih*, katalog izložbe. Split: Etnografski muzej
- Radosti djece u snijegu. *Svijet*, broj 7, (Zagreb, 11. veljače 1928), 145
- Rihtman Auguština, Dunja (1995). Santa Claus in Transition. *Narodna umjetnost*, broj 32/1, Zagreb, 107-122
- Toldi, Zvonimir (1979). *Dijete i njegov svijet*, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja
- Toldi, Zvonimir (1991). *Brod na Savi, Dva zlatna doba*. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja
- Toldi Zvonimir (1994). Sveta Lucija – neradni dan?. *Nek se spominja i pamti*, knjiga druga. Slavonski Brod : Folklorni ansambl Broda, 33-35
- Toldi, Zvonimir (2002). Onkl Julijus. *101 brodska priča*, knjiga prva. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja – Posavska Hrvatska, 142-144
- Toldi, Zvonimir (2007). *Mi smo djeca vesela*, katalog izložbe. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja
- Toldi, Zvonimir (2012). Novo industrijsko poduzeće u Brodu. *101 brodska priča*, knjiga druga. Slavonski Brod : Muzej Brodskog Posavlja – Posavska Hrvatska, 91-92
- Toldi, Zvonimir (2018). Sportski dan na snijegu u Brodskom brdu. *101 brodska priča*, knjiga četvrta, Slavonski Brod : Lasica d.o.o., 215-217
- Toldi, Zvonimir (2021). Centralno dječje igralište. *Posavska Hrvatska*, broj 15 (1394), Slavonski Brod, 19
- Židov, Nena (2019). Otrokom danas vzeti dedka mraza bi bil politični polom. Prvo desetletje dedka Mraza v Sloveniji. *Etnolog*, broj 29, Ljubljana, 135-157

IZVORI

- Andrić Iris, *Spomenar*, <http://www.leksikon-yu-mitologije.net/spomenar/> (pristupljeno 1.2.2022.)
- Bakić Lea, *Hrvatski dječji časopisi u 19. i 20. stoljeću*, <https://blog.hsmuzej.hr/2020/11/24/hrvatski-djecji-casopisi-u-19-i-20-stoljecu/> (pristupljeno 3.1.2023.)
- Butković Lidija, *Plavi vjesnik 1954.-1973.*, <http://www.stripforum.hr/leksikon/magazin/plavi-vjesnik/> (pristupljeno, 5.4.2023.)
- Djetinjstvo iza željezne zavjese*, <http://djetinjstvo.ppmhp.hr/> (pristupljeno 27.2.2023.)
- Drugovi Paja Patak i Miki*, <http://planb.hr/drogovi-paja-patak-i-miki/> (pristupljeno 5.1.2023.)
- Graca Machel, The United Nations Secretary-General's Expert on the Impact of Armed Conflict on Children. *UN report "Impact of Armed Conflict on Children"*, (1996), 10, http://www.unicef.org/graca/a51-306_en.pdf (pristupljeno 2.11.2022.)
- The History of Marbles*, <https://www.theforgottentoyshop.co.uk/pages/marbles> (pristupljeno 23.11.2022.)
- The LEGO Group History*, <https://www.lego.com/en-us/aboutus/lego-group/the-lego-group-history> (pristupljeno 24.11.2022.)
- LEGO toy*, <https://www.britannica.com/topic/LEGO> (pristupljeno 24.11.2022.)
- Paravina Emil, *70 godina brige za djecu*, <https://savez-dnd.hr/70-godina-brige-za-djecu/> (pristupljeno 2.11.2022.)
- Penić Dunja, *Izšao u Brodu časopis za djecu Jaglaci*, <https://www.brodportal.hr/clanak/izasao-u-brodu-casopis-za-djecu-jaglaci---8230> (pristupljeno 3.1.2023.)
- Rješanje o utvrđivanju kulturnog dobra*, Ur.broj 532-04-01-01/3-12-2 od 20. veljače 2011.
- Uspjeh staklenih kuglica*, *Vetrotime*, broj 1, (Zagreb, 2017), 18-19
- https://www.vetropack.hr/fileadmin/doc/01_publications/02_Vetrotime_Customer_Magazine/Croatian/vetrotime_01_2017_hr.pdf (pristupljeno 23. 11. 2022.)
- Utjecaj rata na djecu*, <https://warchildhood.org/ba/uticaj-rata-na-djecu/> (pristupljeno 5.12.2022.)
- https://www.si.edu/object/teddy-bear%3Anmah_491375 (pristupljeno 6.10.2022.)
- <https://petticoatsandpistols.com/2021/03/08/a-short-history-of-paper-dolls/> (pristupljeno 6.10.2022.)
- <https://www.coca-colacompany.com/au/news/definitive-history-of-santa-claus> (pristupljeno 14.10.2022.)
- <https://www.smithsonianmag.com/innovation/keeping-tamagotchi-alive-180979264/> (pristupljeno 26.10.2022.)
- <https://scouts.hr/o-savezu/povijest/> (pristupljeno 2.11.2022.)
- <https://www.mehano.si/en/about-us> (pristupljeno, 22.11.2022.)
- <https://www.spilsbury.com/blog/history-of-puzzles> (pristupljeno 30.11.2022.)
- <https://www.britannica.com/topic/jigsaw-puzzle> (pristupljeno 30.11.2022.)
- <http://djetinjstvo.ppmhp.hr/> (pristupljeno 5.1.2023.)
- <https://www.history.com/news/barbie-through-the-ages> (pristupljeno 22.2.2023.)
- <https://narodni.net/najpopularnije-djecije-igre-starih-generacija/> (pristupljeno, 20.2.2023.)
- <https://retroplov.com/crtani-filmovi/profesor-baltazar/> pristupljeno, 27.2.2023.)
- <https://retroplov.com/crtani-filmovi/mali-leteci-medvjedici/> pristupljeno, 27.2.2023.)
- <https://green.hr/domaca-kreativka-koja-izrađuje-unikatne-lutke-po-waldorfskoj-tehnici-djeca-sama-u-nju-upisuju-emocije/> (pristupljeno 3.4.2023.)
- <https://www.brodportal.hr/clanak/lutke-by-mila-sve-popularnije-medu-djecom-24741> (pristupljeno 3.4.2023.)
- <https://tehnika.lzmk.hr/jugoplastika/> (pristupljeno 26.6.2023.)
- Terenska istraživanja, Muzej Brodskog Posavlja

POPIS FOTOGRAFIJA U KATALOGU

1. Julije Hoffmann s djecom, sredina 20. st., MBP-39815
2. Krampus i sv. Nikola, oglas u Brodskim novinama iz 1925.
3. *Darovi od sv. Nikole*, časopis *Svijet*, broj 24, 1928.
4. Djed Mraz, MBP-38763
5. Crtež Thomasa Nasta *Merry Old Santa Claus*, 1881. <https://www.smithsonianmag.com/history/civil-war-cartoonist-created-modern-image-santa-claus-union-propaganda-180971074/>
6. Djed Mraz/ *Ded Moroz*, ilustracija Ivana Jakovlevicha Bilibina, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d0/1932._%D0%91%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D0%BD._%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BA%D0%BE.jpg
7. Razglednica *Lucijaši iz Trnjanskih Kuta*, 1977., MBP
8. *Tikva Luca*, Novi Grad, 1937., E 325
9. Djeca ispred božićne jelke, Slavonski Brod, 1. pol. 20. st, MBP-37330
10. *Tri kralja*, naslovnica časopisa *Svijet*, broj 7, 1928.
11. Dječje poklade, Brod na Savi, 1898., MBP-36645
12. Dječje poklade, Donja Bebrina, 1997., MBP-35147
13. Dječje poklade, Donja Bebrina 2017. terenska fotodokumentacija Etnografskog odjela
14. Križari, Klakar, 1. pol. 20. st., MBP-26181
15. Štafetna palica OOSSO Lužani, oko 1980., SP-41
16. Dječak na skijama, Oriovac, 1976., MBP-30998
17. Djevojčica sa sanjkama, Brod na Savi, 1930., Arhiv obitelji Milčić (AOM) HIPSB
18. Djeca na saonicama, Trnjanski Kuti, 1975., MBP-31145
19. Mali biciklisti ispred trgovine Adolfa Kisića, Slavonski Brod, 1943., MBP-38214
20. Centralno dječje igralište pored Save, na malom Vijušu, otvoreno 1. svibnja 1951., MBP-33057
21. Dječak s lukom i strijelom, Divoševci, 1979., MBP-35583
22. Dječja igra *Piriza i pale* – početak igre, Velika Kopanica, 1974., MBP-35126
23. Dječja igra *Došla majka s kolodvora*, Divoševci, 1979., MBP-35579
24. Klikeranje, <https://www.nsta.org/lesson-plan/how-can-we-become-good-marble-players>
25. Kliker *Mačje oči*, <https://www.houseofmarbles.us/product/cats-eye-marble/>
26. Klikeri, 70-godine 20. st., MBP-38621-38627
27. *Žabica gatalica*, https://en.wikipedia.org/wiki/Paper_fortune_teller#/media/File:Cootie_catcher.jpg
28. Igra školice, <https://www.arz.hr/kako-se-igra-skolica/>
29. Djevojčica i dječak u drvenim kolicima, 1955., MBP-37697
30. Dijete u stalku, Zagrađe, 1957., MBP-26061
31. Salvetice, Etnografski odjel MBP
32. Spomenar Sofije Maraković, Slavonski Brod, 1899., MBP-39082
33. Spomenar, privatno vlasništvo
34. Koštana lutka, Grčka, 4. stoljeće prije Krista, <https://images.metmuseum.org/CRDImages/gr/original/DP109232.jpg>
35. Posudica igračka, MBP-22734
36. Prapovijesne posudice - igračke, Arheološki odjel Muzeja Brodskog Posavlja
37. Dječak s vlakom od krastavaca, Divoševci, 1979., MBP-35580
38. Minijaturist, Slavonski Brod, 1981., MBP-35118
39. Dječak s vlakom, 1947., MBP-33473., igračka vlak, MBP-37310
40. Lutke by Mila, <https://www.facebook.com/lutkebymila/photos/pb.100022213401946.-2207520000./3194150444237105/?type=3>
41. Kolica pletena od šiblja, kraj 19. stoljeća, MBP
42. Reklama iz Hrvatske zajednice, 1921.
43. Razglednica *Djevojčica s lutkom*, privatna zbirka
44. Djevojčica s lutkom i medvjedićem, sredina 20. st., MBP-35567
45. Neda Milčić i Mario Calvi s igračkama, Zagreb, 1930., Arhiv obitelji Milčić (AOM) HIPSB
46. Djeca u kolicima za lutke, sredina 20. st., MBP-38169 i kolica za lutke, MBP-38113
47. Lane, Njemačka, sredina 20. stoljeća, MBP-37446

48. Djevojčica s papirnatim lutkama, https://en.wikipedia.org/wiki/Paper_doll#/media/File:Girlgenderrole3.jpg
49. Papirnata lutka Cica, <https://novi.ba/clanak/87688/14>
50. Prva lutka *Barbie*, <https://www.history.com/news/barbie-through-the-ages#&gid=ci024154e8d00026a6&pid=1959-barbie-731x1024>
51. Robna kuća *Vesna*, 1970. godina, MBP-29764
52. Dječja robna kuća *Bambi*
53. Dječji telefon, Mehanotehnika, Izola, 1980., MBP-38772
54. Djeca s igračkama, 1920., Arhiv obitelji Milčić (AOM) HIPSB
55. Crveni križ dijeli igračke, Slavonski Brod, 1950., MBP-33054
56. Kutija s Richterovim kockama za slaganje, Rudolfstadt, 1. pol. 20. st., MBP-25496(1-2)
57. Mendo i Slavica, <https://www.nacional.hr/slike-djetinjstva-slavica-fila-i-njen-mendo/>
58. Djevojčica s loptom, Brod na Savi, 1930., MBP-38495
59. Tamagotchi, https://en.wikipedia.org/wiki/Tamagotchi#/media/File:Tamagotchi_0124_ubt.jpeg
60. Pionirska kapa i marama, SP-292, 293
61. Članska iskaznica *Saveza pionira Hrvatske*, 1950., <https://leksikonyumitologije.tumblr.com/image/649907769102778368>
62. Plakat *Proslava dječjeg tjedna*, MBP-17697
63. Plakat *Dječje cvjetno korzo*, MBP-20364
64. Grupa pionira s pionirskom zastavom, Slavonski Brod, 1970., MBP-33333
65. Pioniri, Slavonski Brod, oko 1970., MBP-35746
66. Pionir, Zagreb, 1989., iz privatne zbirke
67. Naslovnica časopisa *Vrtić*, MBP
68. Naslovnica časopisa *Jaglac*, MBP
69. Naslovnica časopisa *Pionir*, MBP
70. Naslovnica časopisa *Smilj*, <https://old.skolskiportal.hr/clanak/12810-lijep-i-dobar-kao-sto-su-i-djeca/>
71. Naslovnica časopisa *Modra lasta*, broj 6, 1982.
72. Ispred kuće, 1958., Arhiv obitelji Milčić (AOM) HIPSB
73. Slikovnica *Domaće životinje i njihova korist*, privatna zbirka
74. Naslovnice knjiga *Dječja čitanka o zdravlju i Čudnovate zgode šegrtu Hlapića*, MBP-KPO
75. „2000 milja ispod mora“, *Strip revija*, svezak 40, Muzej Brodskog Posavlja
76. Oglas *Dječje knjige za Božić*, Brodske novine, broj 52, 1924.
77. Novinski članak *Dani radosti*, Brodski list, broj 1, 1971.
78. Spomen obilježje *Prekinuto djetinjstvo*, fotografija Karolina Lukač
79. Spomenik *Djevojčica ispred Osnovne škole „Hugo Badalić“*
80. *Djetinjstvo bez osmijeha*, djevojčica na prozoru u Ulici Petra Křešimira IV., Slavonski Brod, 1992., MBP-33990

ZAHVALE

Za stručnu pomoć i savjete oko izrade izložbe:

Ivanka Bunčić
Zvonimir Toldi
Dunja Vanić
Uršula Bešlić
Marta Huber

Posebnu zahvalu izražavamo kazivačima te svima koji su nam ustupili ili darovali predmete i fotografije bez kojih realizacija izložbenog projekta ne bi bila moguća.

ISBN 978-953-7116-59-0

MBP

Muzej Brodskog Posavlja
osnovan 1934.
35000 Slavonski Brod
Starčevićeva 40
Tel./Fax: 035 / 447 415
e-mail: muzej-bp@sb.t-com.hr

ISBN 978-953-7116-59-0

7 8 9 5 3 7 1 1 6 5 9 0